

BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

TOM VII (1912-1913)

UNA ALTRA EXIDA (p. 61)

Será, si Deu ho vol, de devers dos mesos. Quant aquest BOLLETÍ arrip a mans dels nostres subscriptors, ja mos serem espitxats a París, aont estarem una mesada i més tart arribarem fins a Zuric; i tot per qüestió d'estudis filològics i per porer fer anar més envant l'*Obra del Diccionari i la Gramática*, qu'es tan grossa i tan grossa, que per ella tot s'es mester.

LA NOSTRA DERRERA EXIDA A L'ESTRANGER EN REFERENCIA A LA FILOLOGÍA (p. 68-81)

Demunt un altre periòdic, *La Aurora* de Manacor, hem donat conte de tot lo principal qu'hem vist durant els xixanta vuyt dies d'aqueixa derrera *eixida* nostra. An els lectors del BOLLETÍ només los contarem lo que fassa referencia a la filologia perque això es l'alou del BOLLETÍ.

ABRIL

Dies 15 i 16. A l'*Institut d'Estudis Catalans* hi hagué llargarudes sessions sobres *Normes Ortogràfiques*, que'ns varen robar aqueys dos dies sencers. Com son qüestions tan envitricollades i enrevisclades, bé cal que s'hi *vaja ab seny de bístia vella*, com deym a Mallorca.

Dia 17. Mos n'anam de bon matí a posar un telegrama an En Pere Barnils a París. L'entregam escrit en catalá, i mos surt l'oficial de telegrafs que no'l poría admetre perque estava en catalá i el *Reglament del Congrès Internacional de Berna* el privava d'admetre telegrames en catalá. Li férem observar que a França, a Suïssa, a Alemanya admeten telegrames en catalá sense oposarhi la més petita dificultat, lo qual demostrava que els telegrafistes d'aqueixes nacions no entenien com ell tal *Reglament*. L'home no ha volgut posarse a coses de raó; i, per sortir de tan enutjós enderivell, hem escrit el telegrama en castellá. Aquest oficial telegrafista sens dupte se deu tenir per un gran estaló de l'*unidad nacional* i per un gran inimic del *separatisme*; pero de fet resulta un *desfedor* de l'*unidad nacional* i un

poderós fautor de separatisme. Així es com se desfá la Patria i se fan *separatistes*.

Prenc el tren de les nou i busques cap a París, i m'hi trop un jovenet de l'Argentina que vé ab mi fins a Portbou. Es nadiu de Buenos Aires, i parla el castellá-argentí ab la pronuncia *argentina*, ben interessant desde el punt de vista de la filología romanista. S'hi veuen les passes que van donant els dialectes americans, allunyantse allunyantse del castellá de la Reyal Academia. Aquest jovenet, en lloc de LLegamos, LLeno, pronunciava: *zegamos, zeno*, fent *j* catalana la // castellana. —Hi ha molt qu'estudiar an els dialectes castellans d'Amèrica, molt més que no's creuen els *filisteus*.

De Portbou passam a Cervera de la Marena, aont sentim més francès qu no *rossellonès* o catalá de França. A les altres estacions fins a Salses sentim les dues llengues entrepol·lades, pero a l'estació de Perpinyà, la caporal, no sentim casi gens de catalá: casi tot es francès. Desgraciada[69]ment va enreret la renaixensa catalana an el Rosselló; el francès casi no la deixa xorar.

Arribam a Narbona, passam per Carcassona, ens aturam a Tolosa devers una hora. En aqueixes estacions sí que'n senten poc de llengadociá o *gabatx*; just francès. Per aquí sí que hi volen baixos els torts per la veneranda llengua d'oc; per aquí sí que hi están afrancesats. Quant un pensa ab el *centralisme espanyol*, dona gracies a Deu de tot cor de que'ls nostres *centralistes* hagen tengut tan poc tranc i n'hagen sabut tan poc d'aficarmos el castellá dins l'ossa. ipobre llengua catalana, si'n fossen sabut tant com els centralistes francesos! La pobreta estaria... com están els dialectes llengadocians i provensals dins les ungles del francès, més de mitx escanyats, que fan més llástima qu'altra cosa.

Dia 18. Arrip a París devers les deu, i després de dinar ens n'anam ab En Pere Barnils a l'*Escola d'Alts Estudis*, agregada a la Sorbona; me presenten an el gran professor Mr. Gilliéron, el pare de

la geografia llingüística, l'autor de l'*Atlas linguistique de la France*, que ha obrada dins la ciència romanista tota una revolució, altament gloriosa, obrint camins nous a l'estudi fonamental de la constitució íntima de les llengües. —Mr. Gilliéron me rep amabilíssimament, i mos diu an En Barnils i a mi que'ns espera a dinar diumenge, dia 21. —Entram a la seua cátedra, i ens dona una explicació de dues hores sobre els derivats de *clavis* (*clau*, de *tancar*) i *clavus* (*clau*, de *clavar*). Resulta una explicació meravellosa: —Assisteixen an aqueixa llissó estudiants de diverses nacions: un australiá, un austriac, un rus, un italiá, dos catalans (En Barnils i jo) i alguns més, no sé de quina nacionalitat.

Trobam dins els *Jardins de Luxemburg* el Rt. P. Rousselot, el primer fonetista del mon, el capitá de la *fonètica experimental*, l'inventor dels aparats per reproduir matemàticament els sons tals com surten de la boca o del nas, en parlar. Ja n'hem rallat demunt el BOLLETÍ d'aquest P. Rousselot, professor de *Fonètica* de l'*Institut Catòlic de París* i *Director del Laboratori de Fonètica Experimental del Col·legi de França*. El P. Rousselot es una gloria de la Ciència, de l'Esglesia Catòlica i de França. —Es un home afabilíssim, senzill com un infant, venerable. Hem conversat una estoneta, m'ha fet mil oferiments; li he demanat per assistir a les llissons que donará es temps que seré a París. Prou que m'ho ha concedit.

Dia 19. Anam a ca un *dentista*, nebot del P. Rousselot, que fa *paladars artificials*, que'l seu oncle ideá per l'estudi de la fonètica romanista, això es, per estudiar el lloc d'articulació d'els sons *dentals* i *prepalatals*, l'únic medi d'aclarir i fixar el lloc de tals *articulacions* dins cada llengua. —Es un mecanisme senzillíssim: se treu una mol·lada del *paladar fort* i dels *alveols* o *genives* i de les *dents* i *claus*; demunt aquella mol·lada se fa el *paladar* d'una substància negrenca, flexible i resistent, formant una capa molt prima, i que s'adapta perfectament an -el paladar de la persona de qui s'ha presa la

mol·lada, que només l'ha [70] de dur posat an el moment precís de pronunciar el so que's vol estudiar. Per usar el *paladar artificial*, la part còncava se cobreix d'un polsim blanc; s'aplica llavò dit *paladar* an el paladar propi; se pronuncia el so que's vol estudiar; i, una volta pronunciat, se treu el *paladar artificial*, que presenta senyat allà ont ha tocat la llengua; allà ont ha tocat, ha llevat el polsim i queda negre; lo que no ha tocat la llengua, segueix cubert d'aquell polsim. Així s'aclareix quin es el moviment de la llengua contra el *paladar* i *genives* en l'*articulació* dels sons que s'hi *articulen*. —Així's pot fixar i precisar la diferent articulació dels sons dins cada llengua i les varietats i especialitats de pronunciació de les diferents comarques d'una meteixa llengua. —El nebot del P. Rousselot m'ha presa mida del paladar per ferme'n un d'*artificial*. Es evident que'l *paladar artificial* fet per un, no pot servir per un altre. En Pere Barnils ha après de ferne; així, en venir a Catalunya, en pora fer per totes les persones que convinga per l'estudi dels sons catalans de Catalunya, Balears i Reyne de València.

Dia 20. Anam a les onze a l'*Institut Catòlic* a una llissó de fonètica que hi dona els dissaptes el P. Rousselot. Hi havia capellans, monges, senyorettes, estudiants, professors, de varies nacions. El P. Rousselot ens ha feta una explicació meravellosa sobre la diferent constitució íntima de les vocals i consonants. La seua explicativa es un ratx de mel ab llampecs de geni tot sovint.

Dia 21. Mos n'anam ab En Barnils a ca-Mr. Gilliéron. El trobam tot sol treballant a l'*Atlas Llingüístic de Còrsega*, qu'ara fa. Hem parlat llargament de l'*Obra del Diccionari* de la nostra llengua, per la qual s'interessa ferm el gran professor; i també hi ha hagut un capítol ben llarc fer l'*Atlas Llingüístic* dels territoris de la llengua catalana qu'estam resolta a fer. Mr. Gilliéron ens hi dona l'empenta, i s'ofereix a fermos costat. Com prou hem conversat, mos n'anam a dinar, i fins

devers les tres que'l deixam, nó parlam d'altra cosa més que de filologia romanista i geografia llingüística, sempre ab la punteria an el catalá. Romanc encantat de la sabiduría meravellosa i de la bondat inefable i de la senzilleza infantívola de Mr. Gilliéron.

Dia 22. Anam ab En Barnils an el *Laboratori de Fonètica Experimental* que'l P. Rousselot dirigeix an el *Col·legi de França*. Ell hi es i el seu *ajudant*, el Dr. Chlumsky, un professor de Bohèmia que fa devers nou anys qu'estudia fonètica experimental ab el P. Rousselot, i es el seu bras dret an aquest *Laboratori*; també hi ajuda En Pere Barnils, de qui el P. Rousselot fa molt de cas i en té molt bon concepte. Hem vist la partida d'aparats que'l P. Rousselot ha inventats per reproduir i fixar demunt papers els sons de les paraules, uns aparats lo més enginyosos. Ja's sap que la producció de la veu se fa per via de l'ayre que puja del pit per la gargamella i surt per la boca i p'el nas; aqueixa corrent d'ayre vibra, i vibra d'una manera diferent segons es el so que produeix, de manera que cada so té la seua vibració propia. Doncs bé, aquells aparats ideats del P. Rousselot son per aglapir aqueixes vibracions, [71] fixantles demunt papers per poderles estudiar ben de prop i detengudament i determinar llur naturalesa íntima. Aquests aparats encara no son tot lo perfets qu'hauríen d'esser; pero així com son, ja han obrada una revolució dins l'estudi dels sons (fonètica); i això es la gloria del P. Rousselot, qu'ha uberts a la Ciència nous camins i nous camps, fent veure l'inconsistència de moltes teories que'ls fonetistes havien ideades, i venint a crear una Ciència nova, fundada, no en fantasíes i imaginacions, sino en la realitat.

Un dels aparats que criden més l'atenció es l'*enregistrador* de les *vibracions* de l'ayre que, tot parlant, surt per boca i p'el nas. Per via d'un embut aplicat a la boca i d'una oliva de vidre, foradada a cada cap i aficada dins un aranell, se reculleix aquell ayre, que se'n va per dins uns canonets de goma: un confegit a l'oliva de vidre i dos a

l'embut de la boca. Aqueys canonets de goma tenen a l'altre cap un tamborineu, aont arriba aquell ayre i fa vibrar la pell de dit tamborineu. Aquella pell du fermada una barreta ab una punta d'or. Les barretes d'aquells tres tamborineus toquen ab la punta d'or demunt un cilindre, forrat de paper vitela, mascarar ab la fumassa d'un ble encerat. Aquest cilindre, en esser hora, se posa a rodar; aplicada aquella oliva de vidre dins l'aranell d'una persona i aquell embut a la boca de la meteixa persona, si aquesta se posa a parlar, l'ayre que li surt de la boca i del nas devalla per dins aquells canonets de goma, arriba dins aquells tamborineus, fa vibrar les pells dels meteixos, ab lo qual vibren també les barretes que ab la punta d'or hi van afegides, i aquelles puntes d'or ab llurs vibracions determinen unes retxetes demunt aquell paper fumat, retxetes que, com el paper corre rodant el cilindre, fan unes ondulacions més o menys grosses segons sia la vibració que l'ayre que devalla per aquells canonets de goma imprimeix an aquelles puntes d'or per via els tamborineus. Estudiades aquelles retxetes demunt el paper fumat se veu que son diferents les que resulten de la vibració de l'ayre quant se pronuncia una vocal i quant una consonant, i diferents també les que corresponen a la producció de tal vocal entre les altres vocals i tal consonant entre les altres consonants, de tal manera que ab aquelles retxetes se poren lletgir o desllatigar les paraules pronunciades demunt l'aparat enregistrator en moviment. Després se lleva del cilindre aquell paper fumat, i el passen per dins un bany d'un vernís, que fixa demunt la vitela aquell fumat ab les retxetes ondulades de les puntes d'or, i se té un material d'estudi segur i consistent.

Devant mi han *enregistrades* una partida de frases que diferents persones que hi havia allà, han pronunciades demunt l'*enregistrator*; després me'n hi han fetes pronunciar a mi, i hi he dites dues cansons populars mallorquines.

Aquest *Laboratori de Fonètica Experimental* es una gloria del P. Rousselot, aont acudeixen professors de totes les nacions per

instruirse i fer esperiències de qüestions de fonètica envitricolladíssimes.

En Pere Barnils ja hi està prou anostrat an el manetx d'aqueys *aparats*. L'idea es de posarne un de *Laboratori* així a Barcelona per estudiarhi fonamentalment tots els fenòmens fonètics de la llengua catalana. [72]

Dia 23. Vatax a sentir lliçons dels doctes professors Mr. Thomas a la Sorbona, i el P. Rousselot a l'*Institut Catòlic*. Mr. Thomas explica i comenta el poema *Erec del trouvère Christian de Troyes*, en francès antic, que tanta semblansa tenia ab el català, i que presenta moltes de paraules iguals a les catalanes. El P. Rousselot diserta sabiament sobre el ritme del vers francès, materia un poc aixuta, pero qu'ell ab lo seu gran talent il·lumina i fa interessantíssima.

Dia 24. Anam a ca'l nebot del P. Rousselot a veure com té'l meu *paladar artificial*. Resulta que'l té llest. El m'ha assetjat, m'es vengut bé ferm, l'he pagat (10 francs), i icap a l'hostal! ab En Barnils a ferhi esperiències. N'hi hem fetes una bona partida.

Dia 25. Anam a la lliçó de Mr. Gilliéron, qu'ha parlat les dues hores dels mots francesos i llengadocians derivats de *sibilare*, això es, de l'estensió geogràfica de tals mots i de totes llurs vicissituds i tramudances. Ha resultat una lliçó sobirana. Mr. Gilliéron just fa una lliçó cada setmana, els dijous. Bé's necessiten els vuyt dies per prepararla. Un román esglayat de la ciencia llingüística d'aqueix home.

Dia 27. Anam a sentir la lliçó del P. Rousselot a l'*Institut Catòlic* sobre fonètica. Explica la subdivisió dels sons consonants, fent veure lo difícil que es precisar el lloc d'articulació segons els sons de que's tracta. Ens posa exemples de tots els dialectes francesos i de

dialectes d'altres llengües. Es una cosa d'esglay lo que demostra sobre en fonètica el P. Rousselot.

Dia 29. Anam ab En Barnils an el *Laboratori de Fonètica Experimental* i me tornen enregistrar una partida de frases que pronunciy demunt l'aparat enregistrator. Se presenten a veure el *Laboratori* i a ferhi esperiencies un professor francès, un de Sèrbia, un de Bonn. El P. Rousselot es famós dins tot lo mon científic.

Dia 30. Assistesc a l'*Institut Catòlic* a la llissó del P. Rousselot sobre el ritme del vers francès. Es una delicia de Deu la llissó del gran catedràtic.

MATX

Dia 2. No fas falta a la llissó de Mr. Gilliéron, que segueix estudiant els mots, derivats que's troben dins les diferents regions franceses dels mots llatins *clavis* i *clavus*. Ab aquestes llissons de Mr. Gilliéron se veu que la geografia llingüística es la mare i la font de la ciencia filològica. La geografia llingüística ens ha de donar la clau per resoldre la major part dels problemes llingüístics.

Dia 3. Assistesc a una llissó de Mr. Roques, professor de l'*Escola d'Alts Estudis* i Director de la famosa revista *Romania*, sobre *intensius francesos*, posant de manifest aqueix professor lo molt qu'ha enfondit en les qüestions de gramática fonamental.

Dia 4. Assistim a la llissó de fonètica que dona el P. Rousselot. La sala es casi plena; hi ha gent d'una partida de nacions: estudiants, [73] professors, senyoretas, monges, capellans. Esposa les dificultats qu'ofereix la divisió de les consonants segons l'orga ab que

s'articulen, perquè segons quina es la regió i quina es la llengua, la mateixa consonant s'articula a llocs diferents. El P. Rousselot troba que convendria dividir les consonants, no segons l'òrga a on s'articulen, sinó segons la manera d'articular-les, i per lo mateix dividir-les en *aspirades, espirants, siulants*, etc. Es una qüestió ben envitricollada, i que demana, per resoldre-se, cremarhi. molt d'oli.

Dia 7 i 8. Altre pic a sentir el P. Rousselot a l'*Institut Catòlic*. La lliçó es estada sobre el ritme del vers francès, es a dir, en que consisteix propiament tal *ritme*, lo qual no es gens bo de endardellar, no cregueu.

Dia 9. La lliçó de Mr. Gilliéron. Era avuy i no hi he feta falta; ha versat sobre els derivats dels mots *clavis* i *clavus*, fent l'història de molts d'aquells derivats que lluyten uns ab altres a través dels sigles, triuñfant uns, desapareixent els altres: tot lo qual se confirma per la *Geografia llingüística*. Me despedesc de Mr. Gilliéron i dels seus deixebles. Un d'ells, Mr. Gregori Lozinsky, rus, s'es suscrit an el BOLLETÍ i m'ha demanada una llista de les obres capdals de la literatura catalana, i la hi he donada. Quet molt agrait a tots els deixebles de Mr. Gilliéron. ¡Ell si que s'hi es demostrat ben amable! M'ha fets tota classe d'oferiments per l'*Obra del Diccionari* i de l'*Atlas llingüístic* de la nostra llengua. ¡Beníssim!

Dia 11. La derrera lliçó del P. Rousselot sobre fonètica a l'*Institut Catòlic*. Prou que hi he assistit, haventhi una concurrència molt distingida. El gran professor ha estat felicíssim en la seua explicació, deixant esglayat tothom de la fondaria de ciencia i de la sublimitat de talent qu'ha demostrat posseir.

Dia 12. Ab En Barnils som anat a despedirme del P. Rousselot. Hem feta una bona conversada sobre la nostra *Obra del Diccionari*,

oferintse ell a fermos costat en tot i per tot, i animantmos a tirar endavant. El P. Rousselot té sempre mel a la boca, i se posa la gent dins el cor.

Dia 13. Me'n vatx de París cap a Amiens i Londres, i lo de la filologia románica queda a l'ayre fins que torn de Londres, pas per Bèlgica i Alemanya i arrip a Zuric.

JUNY

De dia 1 fins dia 6. Recorrec i visit les ciutats caporals de Bèlgica: Bruges, Gant, Brussel·les, Malines, Antwerp (Anvers), Lovaina, aont me trop que'l poble en general no parla francès, sino flamenc, una llengua parenta de l'alemany i de l'inglès, fins an el punt de que la gent del poble m'entenia més si jo els-e parlava alemany que si'ls-e parlava francès. Això me succeí una partida de vegades: a Brussel·les, a Anvers, a Malines. Allá hi ha la cooficialitat de les dues llengues: el francès i el flamenc; en les dues llengues se publiquen totes les lleys i [74] disposicions de l'Autoridat; en les dues llengues están els noms dels carrers i tots els avisos que's donen an el públic dins les esglésies, dins totes les oficines; fins i tot els segells de correu duen l'inscripció en francès i en flamenc, i lo meteix els billets dels tranvies i ferrocarrils. I hi ha ciutats com Anvers aont això d'avisos an el públic dins les esglésies i oficines i de billets de tranvies i de museus just está en flamenc, deixant el francès ben arreconat. — Ja'ns hi aniria bé que'ls catalans, balears i valencians estimassen i fessen respectar tant el catalá com els flamencs, qu'es la major part de Bèlgica, estimen i fan respectar el flamenc. *Prenguem llum de Na Pintora.*

Dia 7. Arrip a Lieja devers les nou i mitja, i només hi puc estar fins a les dues i un quart. No he tengut pus temps d'esserhi, i m'ha sabut prou greu perque no hi he pogut veure tot lo que jo volía. Es que Lieja es la capital de la Valònia, aont se parla una llengua propia, el *wal·ló*, una de les llengües romániques, que's defensa admirablement de l'invasió francesa. La desgracia es que la Valònia es un pais curt, vull dir, petit, i es duptós que a la llarga el francès no's menji el *walló*. Aquí també hi ha moguda l'*Obra del Diccionari de la llengua wal·lona*, aont fa anys que treballen un estol d'entusiastes, alguns ben entesos i destres en filologia. Jo'ls-e volía veure; pero el temps que tenía, no m'ha bastat, ab molt de greu de la meua ánima. Per arribar d'hora a Colònia, he hagut de prendre un tren de les dues i quart.

Dia 11. De Colònia dia 9 me vatx espitxar a Bonn, Mainz (Magúncia), Darmstadt, Heidelberg, Karlsruhe, i dia 10 de Karlsruhe a Freiburg de Breisgau [Friburg de Brisgòvia], Basilea i Zuric, aont estaré fins dia 15 per poder parlar llargament de l'*Obra del Diccionari* ab els Drs. Gauchat i Jud. Com Zuric es una ciutat que creix molt, i les cases noves que hi fan, son molt mes còmodes i agradoses que les velles pero un poc esberrades, aquells dos doctors están a cases així, m'ha costat una mica trobarles. Som arribat a ca'l Dr. Gauchat ab un bon ruixat de pluja. ¡Quina topada més afectuosa hem tenguda! Ja'l coneixeu els lectors del BOLLETÍ, el Dr. Gauchat. Vos n'hem parlat moltes de vegades. Es un entusiasta de la llengua catalana i de la nostra *Obra del Diccionari*. A ell en gran part se deu que'l Dr. Antoni Griera pogués presentar en catalá la disertació del Doctorat, no una part només, sino tota, cosa que no ha fet cap Universitat del mon. La Sorbona de París admeté enguany a N'Amadeu Pagès que presentás una secció de la seua *Disertació Doctoral* en catalá. Prou que va esser una gran cosa que la Sorbona admetés dins una *Disertació Doctoral* una secció en catalá! Pero no es

duptós que l'Universitat de Zuric va fer més admetent en catalá tota una *Disertació Doctoral*, la d'En Griera. —Ab el Dr. Gauchat parlárem llargament de filologia románica, dels seus estudis i afanys per enllestir la seua obra magna *Glossaire des Parlers de la Suisse Romande* i de la nostra *Obra del Diccioniari*, animantmos a durla endevant fins a deixarla llesta, qu'es lo que tant desitjam. Ens va fer uns grans elogis del Dr. Antoni Griera p'el talent sòlid que demostrà posseir per la [75] filologia románica durant l'any que estudiá a l'Universitat de Zuric, distingints'hi per la seua aplicació extraordinaria i p'el zel ardent per la ciencia filològica, zel que desplegó sempre en tots sos estudis, fent constar el Dr. Gauchat qu'En Griera havia deixats an aquella Universitat molt bons recorts. Tot lo qual foren per mi molt bons doblers.

De casa del Dr. Gauchat me som espitxat a ca'l Dr. Jud. També el coneixeu el Dr. Jud vosaltres qui lletgiu aqueix BOLLETÍ. Es un altre gran amic de la llengua catalana, i desde el primer dia qu'En Griera fou a Zuric el Dr. Jud li feu costat en tot i per tot, com et Dr. Gauchat. Sensa haverlo vist may jo, just per lo qu'En Griera me n'havia dit, per lo qu'havia lletgit d'ell i per lo que havia manifestat d'ell el gran Gilliéron a París devant mi, ja l'estimava i l'admirava ab tota la meua ánima. Pero arrip a ca-seua, toc, m'obrin, i me top ab ell meteix que'm surt a rebre, també com si fos un dels meus amics corals de tota la vida. El Dr. Jud té una trentena d'anys: es alt, primetxol, ros, tot nirvi, ab uns ulls que travessen. Tot ell respira activitat i zel ardorós per la ciencia romanista. Després d'oferir mos respectes a la seua senyora, amable, agradosa i simpática fora mida, mos ne pujam a la seua cambra d'estudi, santuari de la filologia románica, aont se guarda tot un tresor de ciencia llingüística per totes les branques de la llatinidat. L'entrevista només ha durat una horeta curta perque no hi havia pus temps disponible, i hem quedat entesos per demá a les tres, i mos hi pegarem fins a les set, si Deu ho vol.

El Dr. Jud m'ha acompanyat an el tranvia, i me'n som anat a prendre redòs a l'hostal.

Dia 12. Avuy dematí de onze a dotze he assistit a la lliçó qu'ha donada el Dr. Gauchat a l'Universitat sobre *noms de lloc*, especialment dels països aont habitaren els celtes. Aqueys noms son interessantíssims per la ciència del llenguatge perque duen impreses les passes que'ls mots han anat donant a través dels sigles i de les diferents civilitzacions que son passades per aquells països. El Dr. Gauchat n'ha donada una explicació lluminosíssima. Hi he passat molt de gust; té molt bona explicativa i parla un alemany dels més clars, per l'estil del Dr. Suchier, el bon amic de la llengua catalana i nostre, professor de filologia románica de Halle, que va esser el professor d'aquella Universitat que jo entenía millor, les quatre setmanes que hi vatx esser l'any 1907.

Com he hagut dinat, li estrenc cap ca'l Dr. Jud, que ja m'esperava. Pujam a la seua cambra de treball, i ja som partits a parlar de filologia románica, en la qual ell es un mestre consumat. Ho crec ben bé lo que diu Mr. Gilliéron que el Dr. Jud está cridat a esser el primer *romanista* del mon; ara ja es un dels caporals. M'ha mostrada una bona part des seus treballs demunt l'*Atlas Lingüistique de la France* referent a una gran munió de formes tan franceses com provensals, llengadocianes i gascones, fent veure ab altres tants de mapes l'estensió territorial de cada una de dites formes i llurs diferents aspectes. Allá's veuen les emigracions dels mots d'un país a un altre i com s'estenen per un vent o per un altre. M'ha cridada l'atenció un mapa aont apareix la desinencia [76] verbal -o de la primera persona singular del present (parlo, arribo, etc.), característica, desde el sigle XVII, de Catalunya continental, fora la regió dels Pirineus Orientals. Doncs aqueixa *desinencia* se troba dins un territori considerable entre la Provença i Suïssa. Lo qual demostra que tal desinencia -o no es, com morts pretenien, d'influencia

castellana, ja que seria arxi-absurd pensar ab influències castellanès allà dessá Provença i devers Suïssa. Conversa qui conversa sobre aqueys mapes i les paraules que hi surten ab totes llurs derivacions i ramificacions, el Dr. Jud m'ha esclovel·lades i esmenussades i endardellades i desllatigades una partida de etimologies catalanes, franceses, llengadocianes, italianes, presentantlesme ab una claredat meridiana. A lo millor es venguda la seua senyora a avisarnos que'l tè mos esperava. Som anats a prendre'l, i ben bo qu'es estat, barretjat ab la agradabilíssima conversa d'aquells dos cossos, que's desteixinaven per obsequiarme. Tornam llavò a la cambra de treball, i ivenga a rallar de bell nou de filologia románica, essent per mi allò una explicació de les mès fondes que may haja sentides! ¿Que me'n direu? Ell com mos ne som temuts, han tocadés les set. Feya quatre hores que li pegávem de Filologia. Ens hi ha acompanyat una bona estona un jovenet suís, Dr. Wartburg, doctor en filologia románica, molt desxondit i que ja ha publicats diferents estudis sobre tal materia, molt apreciabls

Era hora de fogir, i el Dr. Jud m'ha tornat acompanyar an el tranvía, i hem quedat per tornar veuremos divenres a les tres del capvespre per seguir el meteix cap de fil.

Dia 13. Avuy ha plogut tot lo dia a talabaixons, per lo qual he cregut qu'una llissó qu'havia de donar el Dr. Gauchat de filologia a l'Universidat, no la donaría per amor de tanta de pluja. Per això no me som mogut de l'hostal; pero un poc més tart s'es presentat el Doctor an el meu hostal a veure si jo estava malalt perque no havia assistit an aquella llissó. Li he dit que, gracies a Deu, estava ben bo, pero que havia cregut que ab tanta d'aygua com queya, no hi hauría classe. Ell ha dit que aquí per aygua que fassa no deixe'n may de ferse les classes. Es que están avesats a la pluja aquí. ¡Venturosos ells i venturosas llurs terres, que no saben qu'es l'estrenyedat d'aygua!

Dia 14. Avuy he enviats **600** marcs (744 francs) an En Pere Barnils, que's troba a Halle, per pagar el llayt del *Doctorat en filologia románica* que hi ha de prendre. Deu fassa que li vaja bé. Amèn.

A les tres me'n som tornat a ca'l Dr. Jud per seguir an el meteix tall que deixárem ahir, la filología románica. El Dr. Jud ha tornada desplegar la seua ciencia romanística tan extraordinaria, tan lluminosa per mi, que no'm cansaria may de sentirlo. Ha tocat una partida de punts qu'ha desllatigats sapientíssimament. M'ha mostrada una poesia en un dialecte alemany-suís, tan diferent de l'alemany literari, que un que sapia bé aquest, s'hi veu ab feynes per entendre qualque cosa d'aquell. Ha dit el Dr. Jud que un suís alemany que només sapia el seu dialecte, si se'n va a Alemanya i s'hi fa una mica endins, no entén els nadius d'allá que només parlin el dialecte d'aquella regió. Així es que, [77] comparant els diferents dialectes catalans (catalá *rossellonés*, catalá *oriental*, catalá *occidental*, catalá *balear*, catalá *valenciá*, catalá *alguerès*, etc.) ab els dialectes alemanys, italians i francesos, resulta que'l catalá es una de les llengues més unificades, aont les diferencies dialectals son més petites. ¿Ho senten els nostres filisteus caps-closos?

Sobre tot, com mos ne som temuts, conversant d'aqueixes coses, han tocades les sis, i hem hagut de tallar caps per feynes que teníem el Dr. Jud i jo. I no sols hem hagut de tallar caps, sino qu'he hagut de prendre comiat del Dr. Jud i de la seua senyora, donantlos milions de gracies per tantes i tantes d'atencions com m'han tengudes. El Dr. Jud s'es oferit en tot i per tot a fermos costat en l'*Obra del Diccionari i de la Gramática* i de l'*Atlas llingüístic del Domini catalá* qu'estam ben resolts a dur a terme, si Deu ens dona vida i delit com fins aquí.

El Dr. Gauchat i la seua amabilíssima senyora m'han volgut a sopar ab ells, obsequiantme fora mida, i repetintme dit doctor els seus oferiments a favor d'aquelles meteixes empreses nostres

encaminades a l'enaltiment de la nostra estimadíssima llengua catalana.

Dia 15-17. De Zuric me'n vatax a Ginebra i de Ginebra a Avinyó, una de les capitals de Provença. Passetjantme per dins la ciutat, trop un monument an el gran Roumanille i un altre an el gran Aubanel, dos capdevaners del reneixement provensal. Ells ab En Mistral alsaren la gloriosa bandera. ¡Deu fassa que may faltin braons per sostenirla tan alta i tan gloriosa com onetjá en mans d'aquells! Anant per carrers i plasses, escoltava ben arreu per veure si sentiría parlar provensal. Som estat mal sortat: n'he sentir ben poc desgraciadament. Es que les ciutats grans i... les petites están molt afrancesades, no sols a Provença, sino a tot el Mitx-dia de França, inclús el Rosselló. Fa pena haverho de dir, pero ja son més franceses que llengadocianes, gascones, catalanes ni provensals.

D'Avinyó me som espitxat a Saint Remy, ciutat d'unes sis mil ànimes; i m'hi som trobat casi ab lo meteix. A Saint Remy ja senten parlar més en provensal; pero encara en senten parlar massa de francès. He vist el Sr. Rector, persona molt desxondida i zelosa, i m'ha confessat que la predicació se fa aquí en francès perque se considera més fi i més de bon to que no el provensal. ¡O filisteisme tarambana! ¡O *uniformisme* criminal! Aquest despreci de la llengua tradicional del país clama venjansa an el cel!

Dia 18. Vatax venir a Saint Remy per anar avuy a veure el gran Mistral. Me Som espitxat a les nou cap a Maiano aont viu ell a una caseta a l'entrada del poble, una casa rodada de jardí, ab arbres esponerosos i forsa de plantes vestides de flors. Arribam an aquella casa veneranda. Una criada vé a obrirme les barreres. Com jo havía anunciada la meua visita desde Zuric, me demana si som jo el qui esperen. Com li dic que sí, me fa entrar, i me trop totd'una un senyor venerable, alt, robust triunfador de la vellesa, sonrient, ple d'energía i

de bondat. Es el gran Mistral, l'*Homer* del segle XIX, el més alt poeta que la llengua d'oc ha tengut des qu'es llengua. M'abrassa, me fa entrar [78] dins el seu despatx, m'umpl d'atencions i de bones paraules. Jo li esprés el meu vivíssim agraiment i la gran alegria que tenc de trobarme davant ell, de veure'l tan sá i tan xelest i tan robust, a pesar de tots els seus anys. Ell me fa grans mercès de tot això, i m'espressa la sorpresa que li causa el veure'm, de l'edat que som, cinquanta anys justs, no així com ell se figurava que jo era, d'una xixentena o més anys. M'ha demanat com va l'*Obra del Diccionari*, per la qual ha dit que s'interessa fora mida, i que llitx sens falta el nostre BOLLETÍ, que fa temps li enviam, ab el qual s'entera del moviment llingüístic de Catalunya. Jo li he donat conte de lo que feym per l'obra de restauració de la nostra llengua, i lo encoratjats qu'estam ab lo bé que mos van les coses del catalanisme dins la política espanyola, aont feym hora per llegua. El gran Mestre n'ha estat contentíssim, i m'ha dit que a la Provença i en general en el Mitx-dia de França, també hi van bé les coses per la llengua tradicional d'aquelles regions, per la llengua d'oc. Naturalment que no va tant bé com a Catalunya, pero així meteix treuen faves d'olla. Ha dit que dins tot França hi ha una reacció regionalista molt forta, i de cada dia hi torna més, la qual a la llarga acabarà per imposarse.

Li he demanat si tenia res an el teler, i m'ha dit que preparava el seu derrer llibre: *La cullita de les olives*, qu'es la cullita més tardana de Provença.

Li he demanat per favor, si no li havia d'esser molestia, que me lletgís una poesia seua en provensal per poder ferme càrrec de la pronuncia actual d'aquesta llengua. A l'acte ha ubert un dels seus llibres, i ja es estat partit a lletgir. M' ha causada una gran sorpresa el veure que'ls sons *prepalatals africats* (tʃ, dʒ) i *fricatiu* (ʃ, ʒ) son tornats *linguoalveolars africats*: ts, dz. De manera que *chato* (noya), *filibrige*, *canonge* sonen *dzato*, *filibridze*, *canondze*. Com també la a i

la e átones sonen casi com en castellà, ben clares, i no's confonen elles ab elles com a Catalunya oriental i a les Balears. ¡Quant de temps hem cregut qu'això a València i a Lleida era un *castellanisme*! El fet de trobarse a Provença prova que no hi ha que pensar en tal *castellanisme*!

Hem conversat llargament d'això; m'ha mostrat, perque le hi he demanat, l'autograf del Sant Pare Pius X que li enviá quant va fer els *vuytanta* anys, i que'l té an el punt més visible del seu despatx. En té les parets plenes de retrats ab autografs de grans escriptors i artistes i gent grossa de totes les nacions que hi son anats a rendirli homenatge. *M'ha confessat* que son tantes les cartes i llibres que li envien de totes parts, que'l contestar a tals persones li du una feynada feresta, li roba casi tot el temps. Per paga ell es tan *cumplit*, que contesta a tothom.

Llavó m'ha volgut dedicar tres postals ab el seu retrat de diferents edats. A una m'hi ha posat: *A Mossen Alcover | de tout cor | F. Mistral*. A una altra: *E vivo Catalougno! | F. Mistral*. A l'altra ha posat: *E vivo Maiorco! | F. Mistral*. —Li he agrades de tot cor aqueixes dedicatories, i llavò ha volgut que trincássem un vas de vi a la *a la salut de Catalunya, Mallorca i de la Provença! a la salut de la llengua catalana i de la provensal*. [79]

Jo no'n solec beure de vi; pero avuy n'he volgut beure; i no vos dic res si le hi trobat bo. Bastava que fos cosa del gran Mistral.

Ja eren prop de les dotze, i m'es estat precís deixar en pau el gran Mestre. N'he pres comiat ben coral, i ell m'ha redoblades les expressions d'un efecte entranyable que li es a ell molt natural i que aquell qui n'es objecte, no sap com agrairli tanta de bondat. Així me'n ha pres a mi, que no sabia que'm passava d'emocionat que'm sentia.

M'ha acompanyat fins an el carruatge, i les derrerres paraules que m'ha dites i repetides de cor, son estades: *A reveire! ià Dieu siats!*

—Si, venerable Mestre! deya jo; sí, sublim patriarca de la llengua d'oc, *A reveire! ià Dieu siats!*

Putx an el carruatge, li fas la derrera capada de cortesia i la derrera capellada, i desapareixen de la meua vista ell i la seua caseta rodada d'arbres esponerosos i de plantes vestides de flors, i icap a Saint Remy!

Hi arribam demunt mitx-dia, dinam, i devers les dues me'n vatx a veure el Secretari del *Comú* o Ajuntament d'aquí, un amic d'En Mistral, que'l m'ha recomanat, poeta també i molt entès en llengua provensal, Mr. Sorrel. El trop a la *Casa de la Vila*. Me dona un poemet seu, *Lou Gangui* (un ormetx de pescar, una especie de *bolitx*), m'hi posa una dedicatoria ben afectuosa, me dona més claricia sobre la pronuncia provensal, i prenc comiat d'ell. Agaf el tren cap a Tarascó, i aquí n'agaf un cap a Montpellier, aont fas nit.

Dia 19. Com hi ha tan poques relacions literaries entre Catalunya i la Provença, Llenguadoc i Gascunya, demaní an En Mistral que fés favor d'indicarme el nom d'alguns *filibres* de Montpellier per poderlos visitar i restablir ab ells els vincles d'antiga germanor. Me doná el nom de tres: Mr. Arnavielle, Mr. Chassary i Mr. Marsal. Me posa la direcció del primer, ab el qual bellament trobaria els altres La direcció de Mr. Arnavielle era la Redacció del diari *llegitimista* d'assí *L'Eclair*. M'hi present, i le hi trop. Mr. Arnavielle es ja d'edat, tendrá una xexantena d'anys, primet de cos, tot nirvi i briu. Es un entusiasta de la llengua d'oc i de Monsenyor lo Duc d'Orleans, son Rey i Senyor, qu'ell creu que s'asseurá an el trono de França i que hi restablirà el regisme dels antics estats francesos i declararà la llengua d'oc oficial per totes les regions que la parlen. ¡Deu fassa que sia així! ¡Amèn!

Tot parlant ab Mr. Arnavielle, s'es presentat un senyor d'una corantena d'anys, gruixadet, molt simpàtic, *lou Majourau En Jan Fournel, Sendic de la Mantenença de Lengadoc, Cabiscòu dau Parage de Mount-Peliè*. Fetes les mutues presentacions, hem seguit parlant

de l'estat de l'esperit públic respecte de la llengua d'oc. Aquells dos bons senyors m'han confessat que, si bé hi ha a Montpeller i regions veynades l'organissació *filibrenca*, els *filibres* no son gayre i exerceixen molt poca influencia en la cosa pública. La corrent general els es contraria, com ho es de tot lo tradicional; l'opinió pública está ben poc per restauracions de llengues i nacionalidats antigues; la gent s'es afrancesada i ha perdut tot sentiment de la propia personalitat ètnica. ¿Qui's recorda aquí, per exemple, del gran rey En Jaume d'Aragó, nat an aqueixa ciutat dia 2 de febrer de 1208? ¿Qui's recorda que Montpeller va formar part del reyne de Mallorca i de la confederació catalana-aragonesa? Aquí casi no hi ha més que francesos, que no volen sebre res més que de França, i que no els interessa gens gens lo que sia estat Montpeller abans d'esser de França. Ademés, els *Felibres*, no exercint cap influencia dins les corporacions *Municipals* ni *Departamentals*, com desgraciadament no n'hi exerceixen, no contenen ab remeys pecuniaris per fer anar endevant llurs empreses; no disponen de diners, sensa els quals tan poca cosa se pot fer en cap orde de la vida. M'han dit aquests dos bons senyors que'l contrari més gros de la idea *regionalista* i de la restauració de la llengua d'oc es l'*Escola oficial*, tal com está montada, ab un esperit rabiosament *unitarista* i *antitradicionalista*. Es ver, han dit, que avuy hi ha una reacció regionalista, prou pronunciada an el Mitx-dia de França, pero encara no s'es feta sentir gayre en la realitat dels fets. Jo els he dit que no hi ha que descoratjarse per res del mon, sino servarse forts en les bones idees i esserne sempre apòstols fervents i abnegats, perque tota causa que's defensa així, si es justa, com ho es la nostra, sempre acaba per triunfar.

M'ha, dit Mr. Arnavielle, que els royalistes (orleanistes) en llurs *aplecs* polítics de propaganda se serveixen de la llengua d'oc, i qu'ell sempre hi parla en tots els actes de propaganda *llegitimista* ab molt de gust dels oyents. Això ja es un síntoma encoratjador.

Ab aqueys dos senyors som anats a veure el Sr. Marsal, un pintor, molt distingit, d'una xixantena d'anys, esquert, de mirada de foc, ab una cabeyera que li pega dalt les espal·les, dibuixant fi i colorista brillant. Ens ha mostrades una partida de pintures seues ben apreciades. Es un entusiasta de Montpeller, de Montpeller d'altre temps. —Som anats a ca-Mr. Chassary, i no le hi hem trobat ni a l'*Escola Normal*, aont té una càtedra; ja n'era sortit. Sí que me'n ha sabut de greu no poderlo conèixer.

Després mos som aturats a la Redacció del periòdic mensual *La Campana de Magalouna* que surt aquí en llengua d'oc. Es una llástima que no surta cada setmana! He demanat an el Director qu'establíssim el canvi ab el BOLLETÍ, i m'ho ha promés.

Aqueixa bona gent ens tenen an els catalanistes molta d'enveja com veuen que nosaltres tiram endevant ab les nostres empreses i que la causa de la llengua catalana fa tanta de via, hora per llegua, cap a la seua restauració i reintegració completa i definitiva.

He pres comiat d'aquella bona gent, havent convengut qu'hem de mantenir ben vius i ben estrets el vincles sagrats d'antiga germanor, no contra França ni contra Espanya, sino a favor de la nostra personalitat ètnica, a favor de nosaltres meteixos.

Dia 20. Com ja era dia clar som estats a Portbou i devers les set i mitja a Barcelona. ¡Quina alegria de tornarme trobar dins Espanya, en ple domini de la llengua catalana. He vists una partida d'amics.

Dia 21. He enlestides les feynes que tenía a Barcelona, i a les deu de la nit me'n putx an el magnífic vapor *Rey En Jaume I*, i icap a Mallorca manca gent! [81]

Dia 22. Abans de sortir el sol ja hem tengudes devant les muntanyes de Mallorca, i devers les set hem desembarcat an el moll de Palma, aont m'esperaven parents i amics, content jo de veure'ls a

ells i ells de veure'm a mi, sá i fort i ab ganes de ferne una altra d'*Eixida* quant sia hora i convenga per l'*Obra del Diccionari i de la Gramática* de la nostra estimadíssima llengua catalana. ¡Tot sia per Deu i per aquesta llengua nostra benvolguda!

UNA ALTRA EIXIDA FILOLÒGICA A L'ESTRANGER (p. 288)

Sens dupte, en arribar aqueix BOLLETÍ an els nostres subscriptors, ja li haurem estret cap a París, per haver-les d'aprop amb el P. Rousselot i amb Mr. Gilliéron sobre coses de filologia catalana; i més envant mos esquitxarem a Zuric per fer lo meteix amb el Dr. Gauchat i el Dr. Jud; i llavò cap a Itàlia, aont també conferirem sobre lo meteix amb el Dr. Guarnerio i el Dr. Salvioni de Milà, amb el Dr. Zanardelli de Bolonya, amb el doctor Merlo de Florència, amb el Dr. Todesco de Bassano i amb el Dr. Crescini de Pàdua, tots els quals se preocupen prou de la filologia catalana.

Ens hi campàrem massa bé entany amb aquells doctors de París i de Zuric per no haver-mos-hi de tornar arrambar per que mos óbriguem més camp per les nostres curolles del *Diccionari* i de la *Gramática* de la llengua catalana, que fa tant de temps duim entre mans i que hi cremam oli. Tambè esperam molt d'aquells doctors italians, que hi diuen de prim ferm en coses de filologia románica i que ens poren donar igualment molta de llum.

Com aqueixa *Eixida*, amb tot-i-anar carrera uberta, ens ocupará uns tres mesos, per això el present BOLLETÍ servirà fins dia 31 de juliol; i an el d'agost donarem compte sumariament de lo que hàgem vist, sentit i fet referent a la filologia catalana.

Tot això ho farem, com se suposa, si Deu ho vol i Maria.

Amèn que ho vulguen.

ESCOLTAU! (p. 288-289)

El *Dietari de l'Eixida* que publicarem dalt el BOLLETÍ, just serà, com entany, de lo que ens passi referent a Filologia. El *Dietari* de tot quant veurem i farem durant tot el viatge o *Eixida* sortirà demunt *La Aurora* de Manacor, cada setmana, així com vagen succeint les coses, si Deu ho vol. Els qui vulguen haver aqueix altre *Dietari*, se poren sus[289]criure a *La Aurora* per un trimestre, que les costará una pesseta; i en tal cas, se poren endreçar a l'Administrador de tal setmanari: —D. Miquel Ferrer i Mayol. —General Barceló. I. —2^a — Palma de Mallorca.

Feim avinent tot això perque entany hi va haver subscriptors del BOLLETÍ que ens demanaven el *Dietari* de tot el viatge, que sortí també dalt *La Aurora*, i se trobaren que hi havia nombres agotats per la demanadiça que hi havia haguda dels qui duien *Dietari*.

Dietari
de l'Eixida d'enguany a França i altres nacions per lo
que's refereix a la filologia romanista (p. 309-356)

EN NOM DE DEU NOSTRE SENYOR I DE LA BENAVENTURADA SEMPRES VERGE
MARIA, y del Sant del meu Nom, de l'Angel de la Guarda i demès
àngels i sants de la meua especial devoció comença aqueix
DIETARI de les coses que farà referent a filologia durant aqueixa
Eixida.

ABRIL

Dia 21

M'embarc cap a Barcelona amb l'idea de prendre allà la volada cap a França, Suïssa i Itàlia per coses de filologia catalana, per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra llengua benivolguda.

Abril. **Dia 22**

Arribada a Barcelona. Llargaruda conferencia amb En Fabra i En Barnils sobre les nostres tasques filològiques.

Abril. **Dia 23**

Sessió a l'*Institut de la Llengua Catalana* aont s'acorden coses per l'*Obra del Diccionari* que serán de gran eficacia, si Deu vol i Maria.

Abril. Dia 24

Cap a França. M'atur a Perpinyà i celebr una llarga entrevista amb Monsenyor Carsalade i amb En Pere Vidal. —Monsenyor me parla sempre en catalá, i me diu que no para de recomanar an el Clero el catalá en l'exercici del Ministeri Sacerdotal, i que de cada día se'n convencen més el sacerdots que [310] cal fer-ho així. Me mostra la seua biblioteca catalana, molt reblida, i sent amb gran joia les bones noves que li don sobre l'*Obra del Diccionari*. Parlam de les *Normes Ortogràfiques*, i troba que, per fer-se una reforma així, si no's fa dictatorialment, no s'arriba a conseguir mai. Troba que la falta d'uniformitat ortogràfica que reinava entre els escriptors catalans, era un gran perjudi pel prestigi de la llengua.

En Pere Vidal l'he trobat a la Biblioteca, d'ont no's mou mai (es bibliotecari). S'es posat prou bé de salut, i fa feina per la cultura catalana. Ara ha empresa una tasca importantíssima: vol fer el vocabulari dels pescadors, dels fusters, dels ferrers, de tots els oficis, pero tot tret de documents antics, citant rigurosament les fonts. ¡Si ho será una contribució grossa a l'*Obra del Diccionari*! M'ha mostrades les cèdules lexicogràfiques que deixá N'Alart, el seu antecessor en la Biblioteca. Aquestes cèdules son tretes de documents antics. No es cap diccionari, sino materials de gran valor pel futur diccionari. Mort N'Alart, En Vidal va aplicar aquestes cèdules (sis a cada plana) a unes fulles en fol, i d'això han resultat vuit o nou volums, que son una verdadera mina lexicogràfica. Llavò m'ha mostrat els manuscrits de N'Alart, que son 61 volums en quart de quatre centes a cinc centes planes quiscún i de lletra ben atepida, pero clara: tot notes i copies de documents en llatí i en catalá, referents a l'història del Rosselló i comarques veïnes. ¡Quina espigolada més orba que s'hi pot fer per l'*Obra del Diccionari i de la Gramática*!

Son molts els rosellonesos que han mester tupar fortet perque, en lloc de conservar la pronuncia catalana de llurs *noms de lloc*, l'esforrellen pronunciant-los a la francesa. Escarrintxa les orelles sentir pronunciar els noms tan catalans de Portvendres, Conflent, Cuixà, Prada, Sant Llorenç de Salanca, fent nasals les ee de devant *n* i menjant-se les vocals atones finals, i fent sonar com cs la x catalana del nom d'aquella famosa abadía de Sant Miquel. Avui he sentits diferents casos de tal pronuncia barbatxa,

Ja hi tenen moltet que fer per aquest vent els nostres confreres catalanistes del Rosselló. No será poca la feina que'ls durá la meteixa fonètica de llurs *noms de lloc*, tan ensutzats de fonètica francesa.

No he pogut veure En Juli Delpont, el nostre corresponsal del Rosselló, el gran catalanista, a qui dec tantíssims de favors. No l'he pogut veure perque justament fa dies que se'n aná per feines i encara no es tornat ni li han pogut enviar a dir que jo avui hagués d'esser a Perpinyà. [311]

Abril. **Dia 25**

M'espitx a Narbona; tresc la ciutat, i sent parlar *llengadociá* o *narbonès* a dones velles i minyons. Ara si jo los demán qualque cosa, me responen en francès. Entr a una esglesia aont anit un lladre ha ubert el caixonet d'una Mare de Deu i se'n ha duits els diners. L'escolana m'ho mostrava, i me deia: *han raubat*.

Me'n vaig a Tolosa. No hi sent parlar tolosá. Devant St. Serní atur un capellá jove. Li demán de la llengua *tolosana*, si la parlen, si hi prediquen, si hi ha capellans que en siguen entusiastes, i me contesta: que a Tolosa la parlen en familia, pero que no hi prediquen, en no esser a poblets petits i a la gent menuda que encara no va a escola o no hi ha tengut temps d'aprendre-hi el francès. En quant a capellans m'ha dit que no'n coneix cap que en sia amator, pero que

hi ha així meteix l'Academia dels Jocs-Florals, que se fan cada any pel maig, i se donen premis a poesíes i proses en tolosá.

Abril. **Dia 26**

Me conten dins la sacristía de la Mare de Deu de Taur (el Rt. Sr. Rector) que sí que estimen així meteix els tolosans llur llengua nadiua, pero que també estimen el francès. En quant a la pronuncia del llatí diu que an els Seminaris ensenyen l'italiana i els capellans joves ja la fan, i qualcún de vell, pero que tenen mal de girar-hi la llengua.

Me'n vaig a Lourdes, i allá tres homes del poble me confessen que en llengua gascona, que es la nadiua d'ells, pronuncien *Lurdos* i no *Lurdes*. No m'es vengut gens de nou.

Abril. **Dia 27**

Me'n vaig a romandre a Moissac per veure la portalada i el claustre de la famosa Abadía d'aqueix nom. Tothom pronuncia Mwassak (Muasac) com si fos un nom de lloc francès, allá ont es llengadociá.

Abril. **Dia 28**

M'atur a Montauban, i tresc per la ciutat, que parla llengadociá familiarment. He sentit un home que deia a un altre: —*No ha trobat la clau*.

L'escolá de la Seu m'ha confessat que ell en familia parla sempre llengadociá. Li he demanat si pronunciaven *Verdze*, *kanondze* en lloc

de Verze, kanonze, i m'ha dit que sí. Se veu que fan lo meteix que a la Provença.

El nom de Montauban també el destroçen, pronunciant-lo a la francesa, allà ont no es francès, sino llengadociá: an el [312] Rosselló hi ha *Montalbá* (*Monte-Albano*) que a Mallorca diríem *Montawbá*. Tenim els magraners *aubás*.

Abril. **Dia 29**

A Limoges no he sentit casi negú que parlás en llemosí. Això no vol dir que no hi parlin. La veritat es que no he tengut gaire temps per observar-ho. De totes maneres aqueixa comarca altre temps era uns dels agres i solars més importants de la llengua d'oc; el llemosí era una de les principals modalitats d'aquella llengua, fins a l'extrem d'alguns anomenar-la *llemosina*, avès que conservaren alguns erudits de Catalunya i sobre tot de València, aont encara se conserva, i diuén *llengua llemosina* an el valenciá antic, per no dir-li *catalá*, essent així que no es més que catalá.

Abril. **Dia 30**

Avui som a Poitiers. Encara es territori de la llengua d'oc. Com tot lo dia ha plogut, quant anava per carrer, no estava per escoltar els qui'm passaven per devora. Supòs que'l francès ho té tot invadit.

Quina pena que fa veure aqueixes regions del mig-dia de França, domini de l'antiga llengua d'Oc, un domini molt més gran que el de la llengua d'oïl, l'antic francès i francès actual, i no obstant s'han deixades invadir aqueixes regions, invadir del francès, abandonant llur llengua propia per tot lo que no sia vida de familia, adonant-se a

prendre el francès com a llengua nacional! Ah si ells l'estimassen de cor la llur llengua nadiua, llur patuès, ivaja si la porien restaurar! vaja si'n tendríen de força per rejuvenir-la i fer-la seure an el seu trono de Reina, costat per costat del francès! Pero ianau-los amb aqueixes... *histoires (rondaies)* an els francesos del mig-dia!

iQue no s'enfadin els nostres germans del Rosselló, si estampam aquí aqueixes.... veritats!

MAIG

Dia 1

Som a Orleans. —Aquí ja no hi ha llengodociá, sino francès pur; dels romans i llatí ençá no hi ha haguda altra llengua més que el francès.

Passa per devora Orleans el riu Loira que antigament feia la partió entre el territori de la *llengua d'oc* i el de la *llengua d'oïl* o sia el francès. De manera que la *llengua d'oc* tenia un territori molt més gran que no el francès. ¿Qui li doná et predomini an aquest demunt aquella? No es gens [313] duptós, la Monarquía; la Monarquía acabá per estendre com a *llengua oficial* el dialecte de l'illa de França (la regió de París) a tots els seus dominis, fins a Flandes, el Rin, els Alps, el Mediterrani, els Pirineus i l'Atlàntic. La llengua francesa, enaltida per tant d'escriptors extraordinaris i parlada per institucions polítiques que han sabuda posar i mantenir tan amunt, a pesar de tots llurs grans errors, aqueixa nació, tan favorida de la Providencia; aquesta llengua francesa resulta el vincle més fort que lliga tants de pobles i nacions, tan desavenguts antigament i durant l'edat mitja. L'immensa majoria, casi la totalitat dels pobles de *llengua d'oc* desde l'Atlàntic fins an els Alps, desde la Loira fins an els Pirineus, amb tot i parlar ordinariament llur dialecte, tan antic com el francès i d'una tradició literaria tan gloriosa com la francesa, consideren el francès

com a llengua pròpia; i la *llengua d'oc*, que han mamada amb la llet, la consideren com un patuès despreciable de que s'empegueixen davant els estranys. Aquest és el fet amb tota la seua cruessa i crueldat. Me sab un greu de l'ànima que sia així, però així es; i el qui diga lo contrari, s'engana a sí mateix i engana els altres.

Maig. **Dia 2**

Arrib a París. Observ el mateix fenomen que entany: la tendència que's desplega aquí de pronunciar la e àtona final de moltes de paraules. Per anar an el *Correu Central* he demanat a la finestrella del tramvia per devall terra, el billet per anar a la *Poste Centrale*, pronunciant *Post Sãntral*. I l'al·lotella que hi despatxava, ha dit: —Ah la *Pòstə Sãntralə*, fent sonar ben clares aqueixes dues ee finals com qualsevol català, això es, amb el sò enfosquit que la e àtona té a Catalunya oriental, Catalunya francesa i illes Balears. També he sentit que un pronunciava *Sãn Sũlpisə* en lloc de *Sãn Sũlpis* (*Saint-Sulpice*). De coses així un en cent [*sic per sent*] a cada passa. Es que el francès està en evolució, se va desplegant desplegant, i Deu sap si dins cinquanta o xexanta anys totes les ee mudes finals se pronunciarán com en català o per ventura més encara. Es propi de tota llengua viva desplegar-se sens parar.

Maig. **Dia 3**

Me'n vaig a l'Institut Catòlic a veure quines lliçons hi dona el P. Rousselot, i a la Sorbona per veure quines dona Mr. Gilliéron. Ho aclaresc a una i a altra banda.

El P. Rousselot havia de donar lliçó a l'Institut avui. Només hi he trobada una senyora nort-americana, que m'ha dit que s'interessa

molt per la filologia. Mos n'hem haguts d'anar perquè [314] no ha comparegut negú. Després he aclarit que hi havia *vacances*. M'ho ha dit el secretari del P. Rousselot.

Maig. **Dia 4**

He assistit a un sermó de Sant Sulpici sobre la Beata Joana d'Arc, i el predicador sí que ho feia molt de pronunciar moltes de *ee* átones finals, que, segons totes les gramàtiques franceses, no cal pronunciar-les. Això era altre temps. Lo que caldria que les gramàtiques que's publiquen ara, les posassen a to de la pronúncia actual.

Maig. **Dia 5**

Veig el P. Rousselot a ca-seua, i feim una conversada llarga sobre el curs de *l'Obra del Diccionari* i de la fonètica experimental. M'ha mostrat un paladar artificial que acaba de fer segons un nou procediment més prompte i econòmic, que ens dirà en que consisteix.

Hem parlat del Dr. Barnils i del Dr. Giera, pels qui ell s'interessa molt. Li he dit lo que feien per *l'Obra del Diccionari*.

Maig. **Dia 6**

Din amb el P. Rousselot, el Dr. Chlumsky i Mr. Pernot, Catedràtic de Grec de la Sorbona, que formen la Redacció de la *Revue de Phonetique*.

Conversam llargament de la filologia, i els cont lo que feim a Catalunya per la ciència llingüística.

Vaig an el Laboratori de Fonètica Experimental aont trob el Dr. Chlumsky, l'aussiliar del P. Rousselot, que fa devers nou anys que hi estudia i practica la Fonètica Experimental per anar-se'n llavò an el seu país, Bohèmia, a ensenyar-ne a la Universitat de Praga.

M'ha dit que el sistema del P. Rousselot d'estudiar la Fonètica se va obrint pas dins tot lo mon científic, i que els alemanys, abans tan contraris, van obrint els ulls, avui un demá un altre, s'entén, els sabis que se'n ocupen.

A les tres, lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre evolució de les vocals. Veiau que'n deim dia 10.

Maig. **Dia 7**

Torn an el Laboratori de Fonètica Experimental i m'hi trob el Dr. Chlumsky estudiant un trassat fonètic amb un professor anglès i una professora alemanya. El trassat es pres de dit professor devant l'enregistrador, i es sobre pronuncia inglesa, i s'hi destria amb un vidre d'aument d'una manera [315] esplèndida la brevedat i la llargaria o amplitud de les vocals i consonants ingleses. Les agulles d'or, que els tamborineus de la boca i del nas mouen, fent-les vibrar, senyen demunt el paper fumat del cilindre de l'enregistrador tota quanta vibració d'aire devalla pels canonets de goma de l'embut de la boca i de l'oliva de vidre del nas. Recordau la descripció de tal aparat que donárem entany dins el *Dietari* filològic (BOLLETÍ, maig-juliol, p. 71).

Compareix cop en sec Mr. Ronjat, de Vienne del Ródane, un filòleg aixerit, que va a publicar una gramática de tots els dialectes provençals i llengadocians. El Dr. Chlumsky m'hi ha presentat, i mos som fets molt amics. Es un senyor lo més agradable. Veiau dia 9 lo que dic de la conferencia del P. Rousselot a la Sorbona.

Maig. Dia 8

Altres pic an el Laboratori de Fonètica. Segueix l'estudi del trassat de la pronúncia anglesa d'aquell professor, Mr. Fox. El Dr. Chlumsky ens ho desllatiga tot.

S'entrega el P. Rousselot amb tres capellans irlandesos, més alts que un pi, per estudiar-los la pronúncia del celta irlandès, i enregistrar-la amb aquell aparat que hem dit.

Me'n vaig a dinar, i a la una i mitja ja tornava ésser a la Sorbona (Escola d'Alts-Estudis), per sentir Mr. Gilliéron. L'he trobat dins la saleta de Professors; esta ben xaravel·lo; m'ha demanat de l'*Obra del Diccionari* i del Dr. Giera i del Dr. Barnils. Se veu que els aprecia ferm. S'ho mereixen.

Entram dins la classe de Geografia Llingüística, ja es partit a explicar *paraules* i *paraules* que se troben dins els dialectes francesos i llengadocians, presentant-nos els mapes d'una partida de paraules d'aqueixes. Ha citat un dialecte de Suïssa que té l'infinitiu *dorme* en lloc de *dormir*. Li he dit que a Manacor (Mallorca) la gent també ho diu. —Li es vengut de nou que a Mallorca també diguen com a diferents encontres de Suïssa: *aqueix temps* VOL PLOURE, això es, *va a ploure*. Això consembla molt an el futur de voluntat de l'anglès (*it will rain: vol ploure = plourà*) i de l'alemany (*Ich will es machen: jo ho vull fer = jo ho faré*). Hi havia un rossellonès, un dels deixebles, i ha dit que an el Rosselló diuen lo meteix que a Mallorca. Ha explicat el gran geograflingüístic dues hores, fent l'història, i la geografia de paraules.

No es extrany que només faça una lliçó cada vuit dies. Se necessiten bé set dies per preparar-les aqueixes lliçons de Mr. Gilliéron. [316]

Maig. Dia 9

Assistesc a una lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre *historia de la literatura francesa*: ha parlat del notable escriptor Flaubert, aprofitant les caigudes per aficar-hi filologia. Ha fet una defensa dels dialectes, com a fonts i custodis de totes les evolucions del llenguatge, fent veure que per l'estudi llingüístic científic tenen més importància els dialectes que les llengües escrites, que's ressenten sempre de l'artificialitat de la literatura.

Ha insistit en lo que digué dia 7 a vespre a la Sorbona, que hi donà una magnífica conferència de fonètica, de caràcter divulgatiu de la ciència, perquè era una conferència pública, no per alumnes matriculats. Posà una partida d'exemples a la pissa[r]ra, sobre les tramudances dels sons llatins dins les llengües neollatines sobre tot el francès, i això li donà peu per fer veure l'importància excepcional dels dialectes, perquè contenen, uns unes i altres unes altres, totes les passes que els sons llatins han anades donant a través dels segles, formant les llengües neollatines. Aqueixes passes, totes o quasi totes, se troben dins els diferents dialectes, encara vivents per tot arreu.

Digué una cosa molt notable el P. Rousselot en aquella conferència: que totes les llengües que l'home fins avui ha trobades demunt la terra, fins les de pobles i tribus més selvatges, són llengües perfectes, organismes complets, d'una meravellosa perfecció. No, la ciència encara no ha pogut trobar en lloc llengües mig fetes, rudimentàries, mig formades. Això fa que la ciència poquíssima cosa pugui dir sobre lo que era la llengua primitiva de l'humanitat: no'n pot dir casi res del naixement de tal llengua; n'està ben en dejú.

Maig. Dia 10

Lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre les vocals franceses. Ha parlat admirablement de les tramudances, fonètiques i prosòdiques que els sons llatins han experimentades dins el francès literari i dins els dialectes francesos, fent referència an el català. M'ha fet pronunciar algunes frases mallorquines perque vessen els oients confirmada la seua teoria.

Dimars ens va explicar l'influència de la caixa de ressonància en el timbre del sò o de la veu. Fent l'experiència amb un *ressonador*: un canó de metall amb un tap que corre per dins aquell canó per vía d'una vergarina que du enganxada. Fent córrer el tap en sentit contrari de la boca del canó, s'engrandeix l'espai buit del meteix, la caixa de ressonància; fent córrer el tap [317] cap a la boca del canó, se redueix dit espai, dita caixa de ressonància. Ara bé el P. Rousselot tenia un diapasó molt gros i hi fregava un arc de violó, i el diapasó vibrava, sonava; i, acostant-lo a la boca del *ressonador*, el sò variava de timbre segons feien córrer el tap aquell cap a la boca del *ressonador* o en sentit contrari. La caixa de ressonància de la veu humana es la gorga (faringe), la boca i les fosses nasals. Per això, segons la configuració i grossaria d'aquestes, es el timbre de la veu humana.

Maig. Dia 11

Diada de Pentecostes; gran solemnidat. Assistesc an el sermó de Sant Sulpici, i el predicador me confirma allò de la pronuncia de les ee atones finals, però una pronuncia ben neta i clara.

Avui naturalment no hi ha classes.

Maig. **Dia 12**

Segona Festa de Cincogema. Tampoc hi ha classes. Assistesc a Vespres a la Basílica de Montmartre; hi prediquen, i el predicador fa lo meteix que el de Sant Sulpici, i que'ls catedràtics de l'Institut Catòlic: pronuncia ben marcades casi totes les ee átones finals.

Maig. **Dia 13**

Lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre desplegament de les vocals franceses. Fa una explicació molt curiosa i interessant.

Maig. **Dia 14**

Vaig a veure D. Jaume Rullan, de Sóller, que té una botiga de fruites a París, i me presenta a un metge valenciá, el Dr. Coquerella, que fa de metge a París i li diu bé ferm; té una germana amb ell, i llavò hi havia un doctor Garcia-Guijarro, professor auxiliar de l'Universitat Central, valenciá igualment. Doncs aqueis dos senyors i aqueixa senyora, tots tres amabilíssims amb mi, sempre han parlat en castellá. ¡Ja es una miseria amb aqueis valencians! ¡que l'aprecien de poc i de poc llur llengua!

Maig. **Dia 15**

Lliçó de Mr. Gilliéron: interessantíssima sobre el posar o no posar pronom subjecte amb els impersonals: *il pleut, il neige, il fait des éclairs*. Hi ha regions de la llengua francesa aont no posen el pronom

il sino ça(cela): ça pleut, ça neige; i altres que no hi posen res. Mr. Gilliéron ha presentat el fenòmens.

A mitjana explicació s'es presentat el célebre romanista i [318] professor de l'Universitat de Berlín Dr. Morf, a escoltar l'explicació de Mr. Gilliéron. Com aquest ha acabat, m'acost an el Dr. Morf a rendir-li l'homenatge de la meua admiració i respecte. M'ha rebut molt bé, i hem conversat de les nostres curolles filològiques. Ell va esser un dels professors del doctor Schädel. Me som despedit de Mr. Gilliéron fins que tornaré d'Anglaterra i passaré aprop de la seua vinya cap a Zuric i m'hi aturaré un dia, si Deu ho vol.

Maig. **Dia 16**

Assistesc a una lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre historia de la literatura francesa, i aprofita un parell d'avinenteses per aficar-hi coses de fonètica.

Hora baixa me'n vaig a Rouen.

Maig. **Dia 17**

De Rouen, m'espitx a Beauvais, i not que el revisor de billets, parlant amb mi d'hores de tren, després de parlar de *SIX heures* i *DIX heures*, un parell de vegades ha dit: *à sisə*, *à disə*, en lloc de *à sis*, *à dis*. Es segur que a París fan lo meteix les persones instruïdes. De manera que no sols pronuncien les ee átones finals, sino que en posen allá ont no n'hi ha. Ja entany una astanquera de París me va dir: *dix-neuvə*, en lloc de *dis-neuf*.

Maig. Dia 18

No not res de particular que interés a la filologia. Me'n vaig a Amiens.

Maig. Dia 19-31

Arrib a Londres, i m'hi estic vint dies sencers.

Not que els inglesos tenen una tendència mercadíssima a enfosquir, a rebaixar totes les vocals átones, que les fan casi totes iguals, casi no les toquen. Per això son tan mals d'entendre, sobre tot en parlar aviat. En lo que observen més una regla es en les vocals tòniques. La diftongació de la *o* tònica en *áu* pren una gran força: v. gr. *spoke, spoken, post, most, no, ago, so, old, alone*, etc. se pronuncien *spáwk, spáwkn, páwst, máwst, náw, agáw, sáw, áwd, aláwn*, etc. L'amic estimadíssim, D. Eduard Toda, parlant d'això, ell que fa devers dotze anys que está a Londres, m'ha negat que hi hagués tal diftongació, pero llavò m'ha dit que sería just de la gent sensa lletres. Será lo que vulla l'amic Toda, pero es un fet innegable tal desplegament de la *o* tónica inglesa, tal diftongació, que jo he observada en tota classe de persones (capellans, senyores de bona posició i ben instruïdes, religiosos, etc.). El porter de l'oficina d'En Toda, quant jo m'hi vaig [319] presentar, demanant-li si hi era: *Mr. Edward Toda*, m'ho va fer repetir, i llavò s'exclamá: —Ah! *Mr. Edward Táwda*. De manera que el llinatge meteix de tan bon amic en du la post an el forn d'aqueixa *diftongació*; els seus dependents no li diuen *Toda*, sino *Táwda*.

Se veu que la llengua inglesa está en un període d'evolució i desplegament pronunciadíssim; no está estacionada, fa la seua via, pero ide quina manera!

Es tan envitricollada la pronuncia inglesa, que els meteixos inglesos s'hi veuen apurats devegades; i per sebre que es lo que les diuen, demanen que les diguen les lletres d'en una en una, sensa formar síl·labes: *spell!* que diuen ells.

I han haguts de fer uns diccionariets de pronunciació per dur a la butxaca ells meteixos per porer sortir de duptes sobre com cal pronunciar tal o qual paraula. I no fan això just les persones indoctes, sino fins les doctes, sobre tot les persones més remirades en observar la bona pronuncia.

El Pare Batista, un carmelita vasc que fa set anys es a Anglaterra, i ara está an el convent que l'Orde té aquí, que l'he conegut per via de Mrs. Claremont, la meua dispesera, m'ha contat que li ha succeït a ell haver de lletgir dins el Refetor devant tota la Comunitat, aont no hi ha més que dos o tres espanyols, i per lo meteix lletgeixen en anglès; ell preparava la lectura per porer lletgir correctament; i devegades, sobrevenint-li duptes sobre la pronuncia de tal o qual paraula, se'n anava a un Pare anglès a veure com s'havía de pronunciar allò. I aquell Pare ¿sabeu que feia? Se treia aquell *diccionariet de pronuncia*, i mirava lo que deia aquest, i llavò ho deia an el Pare Batista. ¿Com vos agrada la mostra? —Si els meteixos ingleses s'hi embuien en la pronuncia llur, ¿que hem de fer els qui no som inglesos?

JUNY

Dies 1-9

Seguesc a Londres tots aqueis dies, fins que'n fuig dia 9 cap a París.

Juny. Dia 10

Torn esser a París, gracies a Deu. Avui havent-hi com a dimars lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre fonètica, m'hi som espitxat a les tres del cap-vespre, i el me trob amb el Dr. Chlumsky. M'han rebut com sempre, amabilíssimament. Jo comptava anarme'n anit a les deu i busques cap a Mâcon, pero ho he hagut de perllongar fins demà vespre perque [320] el P. Rousselot m'ha dit que: forçat forçat demà hem de dinar plegats a ca-seua amb el Dr. Chlumsky, i ¿qui resisteix una invitació d'aqueixes, tan honrosa?

Entram llavò dins la càtedra, i el gran fonetista ha començada la seua explicació sobre la relació que l'altura de les ondulacions vibratories dels sons guarda amb llur amplitut i diferents fenòmens que presenten. Per fer-nos-ho més tangible, ha omplida la piçarra de figures representant amb retxes tals ondulacions, explicant-ho tot admirablement, fent entreveure que aqueixes ondulacions inclouen abismes de fenòmens aont la ciencia humana no hi troba el cap-d'allà. I tot quant deia, ho provava el P. Rousselot amb quatre o cinc diapasons de distints tamanys que tenia demunt la taula, i hi fregava un arc de violí per fer-los vibrar i sonar.

Son admirables els enginys que's treu del cap aquest gran sabi per aglapir els diferents fenòmens de l'articulació i producció dels sons i fixar-los d'una manera o altra demunt un paper o presentar-los a la vista dels qui l'escolten d'una manera (a)llampant i testimoniada.

Juny. Dia 11

A les dotze som arribat a ca'l P. Rousselot; i, al temps que esperàvem que vengués el Dr. Chlumsky, m'ha mostrat un aparat que acaba d'inventar i de construir per observar el moviment de la llengua en l'articulació de les consonants. Se posen una ampolleta

dins la boca, demunt la llengua, aquella ampolleta, que es com una avellana, du un canonet de goma que se'n va a un tamborineu; aquest té afixat a la pell una vergarina d'un poc més d'un pam amb una mica de bolleta an el cap. Quant el qui té l'ampolleta demunt la llengua, parla, la llengua pitja més o menys l'ampolleta segons si se mou molt o poc; i cada pitjada d'aquelles, per via de l'aire de dins l'ampolleta se tramet per dins el canonet de goma an el tamborineu, i aquest, segons les vibracions de tal aire, fa vibrar la vergarina; i qualsevol pot contemplar les ondulacions d'aquesta, que no son més que la reproducció de les ondulacions de la llengua, del moviment de la llengua en l'articulació de cada consonant. I així se veu que a cada articulació d'una explosiva la vergarina fa unes orsades molt grosses; i, en l'articulació de les fricatives les fa ben menudes.

Llavò es arribat el doctor Chlumsky, i ha comptat d'un acte d'examen del grau de Doctorat que hi havia hagut a la Sorbona, aont el doctorand amb un dels jutges i els jutges ells amb ells les havien tengudes sobre questions filològiques, entre[321]mesclades amb la fonètica experimental, que encara hi ha filòlegs que la prenen de cap de dent i hi tiren de camella: no se volen rendir a l'evidencia que els mètodes i procediments del P. Rousselot fan tocar amb les mans.

Hem conversat llargament de *l'Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra llengua en les seues relacions amb la fonètica experimental, i el P. Rousselot i el Dr. Chlumsky han insistit molt en que no basta tenir un laboratori de fonètica ben montat i proveït de tot, sino que es indispensable un aprenantatge ben detingut i acorat per sebre manetjar els aparats, i sebre treure el net dels experiments que s'hi fan. M'han dit que s'es donat el cas d'haver montats diferents nacions laboratoris de fonètica ben complets, pero llavò els qui les havien de dirigir i treure-los el suc, no n'han sabut.

Amb això se son fetes les dues i he hagut de deixar aquells bons amics, despedint-me'n i agraïnt-los amb tota la meua ànima tantes

d'atencions que m'han tengudes durant la meua estada a París, que m'honren fora mida.

Juny. **Dies 12 i 13**

Com aqueis dos dies les vaig passar anant de París a Mâcon, Paray-le-Monial, Ginebra i Zuric, aont arrib a les vuit del vespre, no hi va haver res de fonètica ni de filologia.

Juny. **Dia 14**

He visitats el Dr. Gauchat i el Dr. Jud. Un i altre m'han rebut amb paumes d'or, com aquell que diu; han fet molt de cas de mi, ells i llurs respectives senyores.

Uns i altres me demanaren dels Drs. Griera i Barnils, i jo les vaig donar les comendacions que aquells m'havien comanades per aqueixa bona gent.

El Dr. Gauchat m'ha contat de la seua eixida a Madrid, ara durant el mes d'abril i dels tres dies que s'aturà a Barcelona. A Madrid va fer estudis de la pronuncia castellana; a Barcelona no tengué temps de fer-ne de la catalana p'el poc temps que hi va esser. Quedá molt agraït de les atencions que li tengueren el Dr. Barnils i el Dr. Griera i llavò En Pompeu Fabra i l'Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba. —M'ha parlat de les *Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans*, i ha dit que sempre es convenient que hi haja una ortografia en tota literatura, una ortografia que tothom segueisca generalment i amb la qual se puguen orientar els extrangers que volen estudiar tal llengua. Això es precisament la raó més forta que hi ha per acceptar les *Normes de l'Institut*. —Llavò he demanat an el [322] Dr. Gauchat quines lliçons o cursos donava enguany i si me'n

voldria fer la llista per poder-hi assistir. La m'ha feta a l'acte, i me son despedit fins dilluns qui vé, si Deu ho vol i Maria.

El Dr. Jud m'ha mostrada bona part de la feina que ha feta enguany per la ciencia romanista. M'han cridat molt l'atenció uns mapes-lexicogràfics qu'ha fets d'Itàlia, França, Suïssa i Espanya. ¿Que es un mapa lexicogràfic? Es que ha posats an aqueis mapes tots els diccionaris que hi [ha] de les llengües d'aqueixes nacions: diccionaris generals d'una llengua, diccionaris especials d'una comarca llingüística, diccionaris especialíssims just d'una vila o poblet. Resulta interesantíssim veure tots aqueis diccionaris distribuïts per regions demunt aquells mapes. Allá ont n'hi ha més es a Suïssa i a Itàlia; allá ont n'hi ha més pocs es dins Espanya. Ja en tenim pocs de diccionaris així, i encara el doctor Jud no les hi ha posats tots per la gran dificultat que troben els sabis estrangers per basquetjar-se llibres espanyols, per dos motius: per lo difícil que es enviar petites quantitats dins Espanya desde l'extranger a causa de les poques facilidats que hi dona l'Administració espanyola; i llavò que els llibreters espanyols sembla que, en escriure-los de l'extranger demanant-los llibres d'aqueis, no contesten.

Jo me som oferit a completar, quant torn a Mallorca, la llista de diccionaris catalans per aqueis mapes del doctor Jud, que n'ha estat ben content d'aquestes ofertes meues.

Parlant parlant, m'ha feta una observació preciosa el Dr. Jud respecte de Sardenya, quant jo li he dit que comptava anarhi per estudiar el catalá de l'Alguer. Me deia que dins els dialectes de Sardenya hi ha un gros cabal de mots manlevats del catalá i del castellá per motiu dels molts de sigles de dominació catalana i castellana que hi va haver an aquella illa. I lo notable es que aquells mots, com tots els manlevats que una llengua manlleua d'una altra, una volta que entren dins la llengua que los manlleua, queden com a petrificats, no se tramuden pus, subsisteixen com una fita, com un testimoni de la pronuncia i de l'estat morfológic de la llengua d'ont

procedeixen, mentres que aqueixa llengua segueix evolucionant i tramudant aquells meteixos mots dins ella. I així succeeix que els mots castellans que s'incrustaren dins els dialectes de Sardenya an el sigle XVI, conserven la pronuncia que tenien a-les-hores dins el castellá i que dins el castellá sufrí després llur pronuncia una tramudança tan radical. Així, per exemple, la *x*, la *j*, *tots* els sons prepalats-fricatiu, que la derreria del sigle XVI i primeria del el XVII tornaren velars-aspirats: la *j* i *ge gi* castellanés d'ara. [323]

Doncs si els mots que els dialectes sards manllevaren del castellá an el sigle XVI i que tenien aquells sons *prepalats* v. gr. *hijo, espejo*, se pronuncien dins aquells dialectes, no així com se pronuncien ara dins el castellá [iχo, espeχo], sino així com se pronunciaven dins el castellá de llavò [iʃo, espeʃo].

De manera que els mots, en trasplantar-los d'una llengua a una altra, romanen com a petrificats, tal com entren dins aqueixa altra llengua, i per lo meteix serveixen mes tart per estudiar l'història de la llengua d'ont les tregueren, perque revelen l'estat que la llengua originària tenia quant ells en sortiren.

Parlant d'aqueixes coses, ens es passat molt mes temps que jo no creia. No eren les tres com hi som arribat, i son estades les cinc com he mirat el rellotge per veure si era hora de tocar el dos, quant acabávem de prendre el tè amb que l'amabilíssima senyora del Dr. Jud ens ha obsequiat, havent-hi assistit el filló d'aquests bons amics, que no més té dos anys. Com jo me'n anava, que jo li feia una xicotina, li han dit que's despedís de mí, i l'angelet m'ha donada la maneta i m'ha dit: *A Diə* (*A-Dieu—Amb-Deu-siau*), en dialecte alemany de Zuric. A tots els territoris de llengua alemanya la gent, per despedir-se, diuen *A-Dieu!* en francès; i a França, que es allá d'ont els alemanys ho prengueren i que per lo meteix es allá ont ho haurien de dir més que en-lloc, no hu diuen casi mai. Només record

haver-ho sentit dir a gent del poble a París i llavò no sé a quina altra ciutat francesa.

Juny. **Dies 15 i 16**

Ahir com a diumenge no hi hagué res de filologia.

Avui a les onze som arribat a l'Universitat per assistir a una lliçó que hi havia de donar el Dr. Gauchat sobre *l'història de la llengua francesa*. Com la llengua es el mirall de l'ànima del poble que la parla, es l'expressió de l'ànima d'aquell poble, per això l'història de tota llengua esta intimament lligada amb l'història relligiosa, social i política d'aquell poble. Per això el Dr. Gauchat, com introducció a les seues lliçons sobre l'història interna, la vida íntima de la llengua francesa, ha hagut d'exposar els trets principals de l'història de la formació de la nacionalitat francesa; avui ha pintat lo que feu per la formació d'aqueixa nacionalitat Clodoveu apoderant-se amb sos Francs de la Gàl·lia del Nort i del centre i fen-se cristià i dividint, quant se morí, els seus Estats entre sos quatre fills; lo que feren els seus successors els reis merovingis i llurs *Majordoms*, que acabaren per [324] fer-se senyor de la situació, això es, reis, com foren Pipí d'Heristal, Carles Martell i Pipí el Breu. Ha pintat els elements de civilisació que dugueren an aquella nacionalitat l'Esglesia Cristiana, els germànics, els gal·ls; i ha fet veure com la llatinitat se sobreposá a tots els altres elements llingüístics sobre tot per vía de l'Esglesia.

Amb això han tocadés les dotze (havía començada l'explicació a les onze i minuts), i ha hagut de posar forqueta fins demá passat que seguirá.

El Dr. Gauchat es molt correcte de paraula, té una pronuncia alemanya molt clara i distinta, i per això li he pogut seguir el fil del discurs i ferme bé càrrec de lo que deia, per més que parlava un alemany ben rimat.

El cap-vespre a les cinch he comparegut a *Rechtber*, un cos d'edifici de l'Universidat, pero separat d'aquesta més de docentes passes. Era per assistir a la lliçó que el Dr. Jud anava a donar dins el *Seminari de Filología Romanista*.

M'ha cridat molt l'atenció la multitud de jovencelles que hi han comparegut, lo meteix que a la lliçó del Dr. Gauchat avui dematí.

La sala s'es omplida i el Dr. Jud m'ha fet seure a un lloc de preferencia, i ha començat per presentar-me an aquells deixebles seus fent-los un resum de l'*Obra del Diccionari* que vaig iniciar fa onze anys i dels demás treballs que he fets de llavò ençá per la llengua catalana. Es estat massa expressiu amb sos elogis i m'ha posat massa amunt. Que consti de totes maneres el meu agraïment més coral a tot lo que el bon afecte que'm professa, li ha dictat.

Després s'es engolfat el Dr. Jud en fondes consideracions sobre la gran feina que l'escorcoll llingüístic d'una regió demana i exigeix, que es molt fácil fer grans errades si un no hi posa tot l'esment del mon, si un no hi va amb peus de plom, amb seny de bistia vella; i ha fetes el Dr. Jud aplicacions de tot això a l'*Atlas Lingüistique de la France*, l'obra formidable de Mr. Gilliéron. Després ha descrita l'obra del gran Diez, el patriarca de la filología románica: *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*; després ha ressenyada l'obra de Körting sobre lo meteix, senyalant els trets principals de tal obra i son valor científic; i llavò es entrat a parlar del *Diccionari Etimològic Romànic* de Meyer-Lübke, el més ric i pol·lent de tots, pero amb moltes d'errades i deficiencias sobre certs punts, sobre tot lo que's refereix an el catalá.

Llavò ha donades an els deixebles unes unes fulles manuscrites que duen una partida d'articles de dit diccionari de Meyer-Lübke [325]; i com dins aquella sala hi ha una magnífica biblioteca románica, sobre tot un aplec de diccionaris de totes les llengues romániques i formes dialectals de les meteixes, ha convidat els deixebles a que amb aquells diccionaris, consultant-los sobre cada un

dels mots que Meyer-Lübke estudià, li diguen quines faltes o errades hi ha. D'això n'hi han de donar compte dilluns qui vé.

Com me'n som temut, eren les set i quart, i encara he deixats dins el *Seminari* el Dr. Jud i els seus deixebles, treballa qui treballa.

Juny. **Dia 17**

A les nou he comparegut a *Rechtberg*, aont el Dr. Gauchat fa un curs de *Divina Comedia* els dimarç i els dijous. Els deixebles lletgeixen un troç, ell el comenta i llavò un deixeble el tradueix en alemany. Hi havia tantes d'al·lotelles com al·lotells. No conversen gaire *elles* amb *ells*; fan boldró apart *ells* i *elles*. Una d'*elles*, com m'ha vist sense el llibre de la *Divina Comedia* (tots els alumnes el tenen ubert al temps de la classe), s'es aixecada i m'ha fet prendre el seu. Jo li he agràida coralment aquella finesa.

Acabada la classe, hem conversat una estoneta amb el Dr. Gauchat, i m'ha menat a *Museumgesellschaft* (Societat del Museu), aont hi ha un xinxer de periòdics i revistes en totes les llengües per anar-hi a lletgir els socis i els recomenats dels socis. El Dr. Gauchat m'ha recomanat, i ara hi poré anar sempre que vulla a lletgir. Beníssim.

Juny. **Dia 18**

Avui a les onze he comparegut a l'Universitat per assistir an el curs del Dr. Gauchat sobre *Historia de la llengua francesa*. Ha acabada l'exposició de l'estat social i relligiós de la França dels sigles v-VIII i IX, detenint-se especialment en la transcendència que tenia entre els francesos i demés pobles que formaren la nacionalitat

francesa, l'invocació dels màrtirs i sants, relacionant-ho amb la mitologia germànica.

Llavò es entrat de ple a estudiar el congriament, la elaboració de la llengua francesa, que no es més que una de tantes evolucions que sofrí la llatina a les diferents regions d'occident, d'ont resultaren les llengües neo-llatines. Ha dit que la llengua francesa li porien dit la *llengua de l'acursament* perque es la que acursá més les paraules llatines, no'n deixá casi cap sense escapsar i dins cap altra neollatina l'escapsada es estada tan grossa.

Amb documents dels sigles VI-IX ha fet veure que a-les-hores a França se parlava la *lingua romana* o *llatí vulgar de la Gàl·lia*, [326] la *lingua francica*, això es, la dels *francs*, una llengua germànica, i llavò s'escrivía el llatí literari, essent-ne l'exemplar més interessant Sant Gregori de Tours. D'aquestes llengües la que triumfá fou la *romana*, que's va dir definitivament *llengua francesa*.

Ha ensatat l'estudi de les vocals *tòniques* LLARGUES, que en general passaren dins el francés com a *tancades*, i de les *tòniques* CURTES O BREUS, que foren dins el francès *ubertes* i hi sofriren generalment la *diftongació*, tornaren *diftongs*. Ha posats una partida d'exemples.

A les dotze ha tallats caps, i ens ne som anats a dinar, ell a ca-seua i jo a ca'l Dr. Jud, aont me som campat beníssim.

Després del dinar el Dr. Jud m'ha mostrat un estudi que ha fet aquesta ivernada sobre la formació del *vocabulari esglesiàstic*, espinzellant com i de quina manera l'Esglesia Cristiana agafá mots llatins i els aplicá a la seua lliturgia i an el seu dogma, formant-se un llenguatge per tot el seu culte i vida relligiosa. N'he lletgides un parell de planes i llavò ell me'n ha fet un resum; i resulta una cosa interessantíssima. —Aqueix, Dr. Jud vos assegura que se fa amunt.

Juny. Dia 19

Avui he tornat assistir a *Rechtberg* an el curs de *Divina Comedia* del Dr. Gauchat. La sala era plena i la senyoreta que despuisahir tengué la atenció de deixar-me el llibre de la *Divina Comedia*, ha fet lo meteix avui. Le hi he agrait també amb tota la meua ànima.

Es una classe de confiança, aont cada deixeble exposa les seues dificultats, i el catedràtic les hi solventa. Les al·lotelles son molt desxondides, i contesten ben rabentes, en demanar-les res el catedràtic.

Juny. Dia 20

He assistit a la lliçó del Dr. Gauchat sobre *historia de la llengua francesa*. Ha seguit l'exposició de les lleis que regulaven la tramudança de les vocals tòniques, segons fossen *ubertes* o *tancades*, segons anassen devant un sò palatal o nasal, devant una consonant o devant dues (devant una s'anomenen *lliures* o *destapades*; devant dues, *travades* o *tapades*). Aqueixes diferents *condicions* o situació de tals vocals dona lloc a determinades tramudances o alteracions del sò, que el Dr. Gauchat comparava, posant d'exemples a forfolons.

S'es detengut molt en la tramudança, dins el francès, de la a tònica en ϵ , llei que's pot dir que no té cap excepció (*faba* > *fɛva* > *fɛvə* > *fɛv*; *presentata* > *presentɛda* > *presentɛdə* > *presentɛə*; [327] etc.). Aqueixa llei la té el dialecte felanitxer (Mallorca): unə dɔnə cəzɛdə, əl Pɛpə (el Papa), əs bəl·lə (es Bal·le), unə vɛjédə (vegada), etc.

El Dr. Gauchat ha demostrat una volta més lo molt que enfondeix en questions de filologia romanista i lo bè que coneix totes les llengües neolatines, puis comparava les evolucions fonètiques del

francès amb les de les altres neollatines. La seua explicació no ha tengut més que un defecte: que ha acabat massa aviat. Pel meu gust, hauria pogut parlar dues o tres hores més sense cansar-me'n.

Juny. **Dia 21**

Avui no hi ha haguda cap lliçó de romanisme del Dr. Gauchat ni del Dr. Jud, pero som estat a ca-aquest i hem parlat sobre l'*Institut d'Estudis Catalans* especialment de la *Secció Filològica*, llamentant que encara no hi haja diners abastament per tot lo que es indispensable en l'*Obra del Diccionari*, de l'*Atlas llingüístic* i de la *Gramàtica Catalana*. Amb el temps ja en tendrem si Deu ho vol de diners. Qui no se cansa, alcança.

M'ha demanat del volum del *Congrés de la Llengua Catalana*, que férem l'any 1906 a Barcelona. M'ha dit que no'l tenia, i he promés enviar-n'hi un; ell m'ha proposat d'enviar-ne un a la *Biblioteca de Zuric (Stadtbibliothek)* i d'enviar-hi també el BOLLETÍ DEL DICCIONARI. Li he promès de fer-ho. Això ens convé a caramull, escampar per tot lo mon el BOLLETÍ per que se sàpiga per tot lo que feim els catalans per la nostra llengua.

Avui he hagudes d'escriure cartes a l'uf an els amics que he de visitar a diferents ciutats d'Itàlia: Milà, Bassano, Pàdua, Bolonya, Florència, Nàpols: filòlegs romanistes casi tots que s'interessen per l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*, i per això me som fet coneixent d'ells. Com només m'aturaré an aqueixes ciutats un dia o dos, en no esser a Roma, que l'aturada serà un poc més llarga, pertocava enviar-los a dir: *Tal dia arrib, si Deu ho vol.*

Així meteix es molt que amb motiu de la curolla que vaig prendre, fa onze anys, d'engarbullar el *Diccionari* de la nostra llengua, m'haja fets una partida d'amics a Alemanya, a França, a Suïssa, a Àustria, a Itàlia. Tots ells son catedràtics que se dediquen a

l'estudi de les llengües neolatines, de les llengües en que s'esbrancà la llatina. Ells han sabut que jo duia en revolt l'idea de fer el *Diccionari Catalá*, i això els ha bastat per posar-se en relacions amb mi i per fer de mi molt més cas que no meresc. I així ja me'n vaig a París, i trob sabis com el P. Rousselot i [328] Gilliéron que me reben coralment i s'interessen de bon de veres en los meus estudis i curolles llingüístiques; i m'en vaig a Halle i a Hamburg i a Viena, i hi trob altres sabis com el Dr. Suchier i el Dr. Schädel i el Dr. Hadwiger, que fan amb mi lo meteix que aquells sabis de París; i me'n venc aquí a Zuric, i me trob el Dr. Gauchat i el Dr. Jud que'm reben amb paumes d'or per això de la llengua catalana; i ara me'n aniré a Milà, i hi trobaré el Dr. Guarnerio i el Dr. Salvioni, dos catedràtics de l'Universitat, que m'han escrit que m'esperen amb bona devoció; i llavò m'en anirè, si Deu ho vol, a Pàdua, aont també m'espera un altre catedràtic de l'Universitat, el Dr. Crescini, per parlar d'això de la filologia catalana i del *Diccionari*, i després m'aturaré a Bolonya i llavò a Florència per haver-les de lo meteix amb los catedràtics d'aquelles ciutats, Dr. Zanardelli, Dr. Lovarini i Dr. Merlo.

Deu m'es testimoni que no retrec això per donar-me importancia. Tots aqueis catedràtics i sabis no ho fan per mi, sino per l'interès que's prenen per l'estudi científic de la llengua catalana, d'aqueixa llengua que el nostres filisteus carronyes tan desprecien i diuen que no los fa més que nosa, i que l'haurien d'esveïr del mon.

Pero ara vé la segona part, que es la llastimosa, i demunt la qual crit tota l'atenció dels qui me lletgeixen. ¿Quins amics m'ha duits això del *Diccionari* a les terres que parlen castellá? ¿Que no n'hi ha de sabis castellans que s'interessin per la filologia románica, per l'estudi de les llengües neolatines, de les llengües que's formaren del llatí? Els sabis alemanys, suïssos, austriacs, italians i francesos s'hi interessan tant, ¿i els castellans? ¿Quins sabis castellans n'han volgut sebre res de l'*Obra del Diccionari*? ¿Quins m'han escrit o me'n han demanades noves?

iQue es de trist haver-ho de dir! iQue es de trist per mi, que me sent espanyol fins a la rel dels cabells, fins an el moll d'els ossos! iSols un sabi de llengua castellana ha fet lo que aquells sabis estrangers de posar-se en relacions amb mi! iSols un, no nat a terres de Castella, ni d'Andalusia ni d'Aragó ni de Lleó ni d'Extremadura ni de Múrcia, sino un colombiá, un sud-americaná, En Cuervo, D. Rufí Josep Cuervo! I encara hi ha haguda una cosa més lletja, que, ja que hi som, la vull dir. Això del *Diccionari*, no sols no ha servit per fer-me amics a les terres de llengua castellana, com me'n ha fets a França, Alemanya, a Àustria, a Suïssa, a Itàlia, sino tot lo contrari: m'hi ha fets inimics. Un gran sabi castellá que ja es mort i no'l vull anomenar, conegut per la justícia que solía [329] fer a Catalunya, i que solía fer sempre costat a les obres que enaltien la llengua catalana, mai va voler fer res per l'*Obra del Diccionari*, ni hi volgué demostrar cap interés, a pesar d'haver acudit a ell per que fés qualque coseta.

I amb tot i això, els castellans se diuen germans nostres, i no es gens duptós de que ho son; i invoquen la nostra germandat per que facem costat a llur llengua, per que la mirem com la nostra. En canvi ja veis lo que ells fan pel catalá i per totes les empreses que hagen de servir per alçar el catalá. En camvi, ja veis lo que fan i han fet per l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*, quin interés hi han pres, quin costat li han fet, mentres que els sabis de tantes nacions estrangeres se'n demostren amics, s'hi interessen tant.

Això son fets eloqüentíssims, fets significatius fins an el darrer grau, i que fan molt poc favor an els sabis castellans, i son un indicati de fins aont arriba i els graus que fa el patriotisme de certa gent que sempre tenen tant dins la boca i tan poc dins el cor el nom sagrat de la Patria espanyola.

Juny. Dia 22

Avui, com a diumenge que es, no hi ha hagut gaire xorrèstic filològic.

A les tres del cap-vespre me'n vaig a veure el Dr. Gauchat, i me conta del seu viatge a Espanya, que visità Fuenterrabía, San Sebastian, Burgos, Madrid, Toledo, Sevilla, Cadis, Granada, València. Diu que trobà que a Madrid parlen massa aviat, i que allà ont va entendre més la gent fonc a Granada.

Lo que ha dit que els dialectes castellans se diferencien molt poc ells amb ells, i que això se posará de manifest el dia que se faça l'Atlas llingüístic d'Espanya; diu que les diferències i particularitats dels dialectes francesos i de la Suïssa romana son molt més grosses, i no'n parlem dels dialectes alemanys. En quant a Catalunya, com només va esser tres dies a Barcelona i no visità altra ciutat, no pogué comparar. Els dialectes catalans se diferencien entre si ben poc també, vull dir que no son com els dialectes francesos, alemanys, italians.

Juny. Dia 23

Avui hi ha tornat haver lliçó del Dr. Gauchat sobre *historia de la formació del francès antic*. Es estada una explicació lluminosíssima de les lleis que segueixen les vocals átones post-tòniques: les medials se perden (*numĕru* > *nombre*, *comĭte* > *comte*); les finals, en anar derrera dues consonants (*num[e]ru*, [330] *com[i]te*), si es e se conserva; i si es altra vocal, torna e i se conserva. Posa d'això una partida d'exemples. Passa a tractar de les consonants, i distingeix dues posicions de les consonants: *posició forta*, això es, quant es inicial de paraula (*porta*), que se conserva, i quant va derrera una altra consonant i devant una vocal (*porÍA*), que també se conserva.

Quant va entre vocals, això es, en *posició fluixa* (*spATA*), se sonoritza si es *sorda* (*espedE*) i després se perd (*épÉE*). Si es final darrera vocal àtona (*cáput*) se perd amb dita vocal (*caput* > *cabo* > *cav* > *jev* > *ʃef*); si va darrera una altra consonant, aqueixa la salva, pero morint ella (*escriptu* > *escrit*). Llavò hi ha la llei de *analogía*, això es, quant una consonant se perd o se tramuda perque dins altres paraules correlatives hi sofreix tal perdua o tal tramudança. Tot això ho ha confirmat el Dr. Gauchat amb una partida d'exemples. I ens han tocadés les dotze, i hem haguda de posar forqueta a tan saborosa explicació fins dimegres qui vé, si Deu ho vol.

L'importancia de l'estudi del vell francès está en que casi totes les lleis que seguiren vocals i consonants dins aquella llengua, lo meteix les seguiren dins la llengua catalana, fora la diftongació, que es casi nul·la en catalá. Sí, casi totes les lleis de formació del vell francès tenen lloc dins la formació del catalá.

An el Seminari Románic amb el Dr. Jud i sos deixebles

M'hi entrec a les cinc, i ja hi havia una partida d'estudiants i d'estudiantes. Es vengut el Dr. Jud, i ja es estat partit a demanar primer a *elles* i llavò a *ells* lo que havien trobat dins aquell parell d'articles del *Diccionari Románic Etimològic* de Meyer-Lübke que hagués de mester rectificar i reforçar, lo que havien trobat dins els diccionaris consultats que confirmás o contradigués lo que posa Meyer-Lübke. I cada una d'aquelles *estudiantes* i *estudiants* anava donant compte dels seus escorcolls romanistes sobre tal obra d'aquell gran filòleg. A-les-hores s'es vist lo molt que havien treüllat i estudiat aquella bona gent sobre aquella cosa.

Se tractava de les formes que presenten dins les llengües i dialectes neollatins les rels llatines o romániques *genuculum*, *corium*,

dorsum, ecclesia, cusculium, cupere, falce, hædus i altres. Sobre cada una me demanava a mi el Dr. Jud la forma catalana, aont fa tantes d'errades l'obra de Meyer-Lübke. I he hagut de pronunciar i explicar les formes: *ʒənoʝ* (genoi) i *ʒonoʝ* (jonoï), *cujro* i *cujrám*, *dɔs* (*anar d'os*: cualcar demunt una bístia sensa [331] ensellament, aixencat dalt l'esquena, dalt el *dɔs* de la bístia; sols així s'usa *dɔs* a Mallorca), *əzɡlazi* i *iglazi*, *əzɡlájə*, *koskoj* (també hi ha *kosoná*: bosc de *coscois*; —a Lluch-Mallorca hi ha una muntanya que se diu *es cosconar*), *ənkobái* (posar a una persona o a una cosa gran estimació), *fáws*, *fəwzéə*, *fəwzó*. Meyer-Lübke deixa o posa malament totes aqueixes formes. Per això el Dr. Jud les m'ha fetes pronunciar perque les sentissen de viva veu d'un catalá de Mallorca. Llavò he fet constar que del mot *ecclesia* tenim altres derivats, per exemple, el nom de la vila del pla d'Urgell *Anglesola*, que no es més que *ecclesiola* > *əngləzólə*.

Acabat aquest escorcoll, el Dr. Jud ha començada una explicació molt fonda i lluminosa sobre lo que es *l'etimología* de les paraules, lo que significa literalment el mot grec *ετυμολογία*: *sentit ver, sentit propi d'una paraula*. Ha rebutjat i fet benes el sistema de les etimologies fantástiques, arbitraries, sensa base, i ha posats els fonaments per veure lo que cal que sia *l'etimología*, el sistema de fer etimologies dins la ciencia llingüística.

Amb això han tocades les set, i el Dr. Jud ha hagut de tallar caps. Feia dues hores que la classe havia començat. Dilluns qui vé seguirá això de les etimologies, si Deu ho vol.

Juny. Dia 24

Avui an el curs de la *Divina Comedia* el Dr. Gauchat ens ha feta una explicació magnífica, espléndida de l'*humorisme* del Dant, fent veure que no té casi tes de còmic, sino que té molt de sarcàstic i de trágic, que era una ànima sublim que no veia res amb indiferencia, sino que amava o odiava fins a l'enfront, fins an el derrer extrem. Ha parlat el Dr. Gauchat tota l'hora just sobre la personalitat literaria de Dant, i tan complexa, cantelluda i cepada.

Sortint d'aqueixa classe, m'esquitx a ca'l Vicari H. Fegs, de *Liebfrauenkirche*, aont dic missa; el trob i hem conversat una estona fins que m'ha dit que ell era *rumanx*, això es, de la regió aont parlen aqueixa llengua neollatina, tan amerada d'alemany, i que a Catalunya qualcú volgué suposar que era una *variedat* del catalá. Es ver que tenen moltes de paraules catalanes pures; pero en tenen moltes d'altres que no s'atanyen ni s'assemblen de cent llengues, fins a l'extrem que, parlant el Vicari Fegs en *rumanx* i jo en catalá, no ens hem entesos, i hem hagut de parlar de bell nou amb alemany. De manera que es una gran equivocació creure que el catalá té més que veure amb el *rumanx* o *ladí* que amb el castellá, portugués, francès i italiá. No, ni el *rumanx* [332] ni el *ladí* son cap *variedat* del catalá, sino una llengua neollatina com les altres, pero més amerada i invadida d'una altra llengua extranya, de l'alemany, com no hi está cap altra llengua neollatina d'una altra llengua extranya.

Juny. Dia 25

Avui hi ha tornat haver lliçó del Dr. Gauchat sobre la formació i evolucions de la llengua francesa. Ens ha donada una explicació molt clara de les lleis que segueixen les consonants intervocáliques dins el francès: les *explosives sordes se sonoritzen* i després desapareixen

moltes d'elles: la *-p-* torna *-b-*, i aquesta *-v-* i aquesta *-f-*; la *-t-* torna *-d-* i aquesta se fon i desapareix: *rotundu* > *redonde* > *reonde* > *ronde*; *videre* > *videir* > *viðeire* > *vieire* > *voir*; *sapere* > *sabeire* > *savoir*; *nepote* > *nebote* > *neveu*; *lepore* > *lebeire* > *lièvre*. Això respecte de les llabials i llinguodentals. En quant a les velars (*c, g*) se palatalitzen i algunes se llinguo-dentalitzen: *placere* > *plaisir*; *vicinu* > *veisin* > *voisin*; *pagensis* > *païis*; *pacare* > *paier*; *paganu* > *païen*. Qualque velar que torna palatal, llavò se pert i tot la nova palatal: *securu* > *sûr*; *augustu* > *aoust* > *août*. S'obra dins el francès antic una palatalització de sons, i resulten una partida de sons nous: \int , $\ʒ$, $tʃ$, $dʒ$, j , λ . Ademés resulten una munió de diftongs nous, resultat de la vocalització de moltes de consonants.

Totes aqueixes lleis tenen lloc dins el catalá; lo que hi ha que dins el francès hi ha haguda molta més de tramudança que dins el catalá. El catalá doná una partida de passes amb el francès, pero llavò s'aturá, mentres que el francès seguí endevant, donant una partida de passes més.

La lliçó del Dr. Gauchat, com veis, resulta interessantíssima: es una condensació de mesos i mesos d'estudi a rompre.

Juny. **Dia 26**

Avui hi ha hagut el curs de *Divina Comedia a Rechtberg*. El Dr. Gauchat només ha explicat una mica sobre la personalitat literaria i social de Dant, i els deixebles i les deixebles han lletgit el cant xxv de *l'Infern*, un tros perhom.

Juny. Dia 27

Avui el Dr. Gauchat ha fet una preciosa explicació de la morfologia i sintaxis del francès antic, exposant la mica de declinació que s'hi conservà, això es, el cas-subjecte (nominatiu) i el cas-retgit o complement de l'acció del verb. El cas-subjecte an el singular se caracteritzava per una -s final (*filz* > *filius*) i el [333] cas-retgit se caracteritzava per l'ausència de tal -s (*fil*); i an el plural era a l'enrevés: el cas-subjecte no acabava en -s i el cas-retgit hi acabava, lo qual provenia del llatí: *fili*, *filios*. —Això era respecte dels mots procedents de la segona i de la quarta declinació llatina; els de la tercera declinació llatina tenien una altra característica: *emperere* < *imperator* i *empereor* < *imperatore*. La tònica llatina distingia els dos casos. També ha fet veure com els *pronoms personals* son els qui conserven més rastre de declinació, no sols dins el francès sino dins les altres neollatines.

Després ha estudiada el Dr. Gauchat la construcció, la sintaxis del francès antic, detenint-se de prim compte en la ausència de la *de*, preposició que denota pertinença. —Ha citades una partida de frases aont se suprimia la *de*: *Li serf son pere* (le serf de son pere), i moltes d'altres.

Al cap-vespre nos som vists amb el Dr. Jud, i hem fet una conversada de devers dues hores. Li he exposada la situació de la filologia catalana, que encara no té atmósfera; la gent no comprèn la seua importància, fins i tot les persones instruïdes i especialment els literats, que se figuren que els filòlegs han de fer mal-bé la llengua. Per això necessitam lluitar desesperadament per arribar a tenir un ambient favorable, per obrir-nos pas, per poder donar a la nostra acció tot el radi que necessita.

Li he citat an el Dr. Jud, com exemple, lo que ha succeït amb l'*Obra del Diccionari*, que quant començá, fa onze anys, moltíssims se figuraven que serien quatre grapades fer el *Diccionari*, que en quatre

o cinc anys ja estaria llest, allà ont, per fer un *Diccionari* tal com l'anunciàrem ja tot d'una, son necessaris de vint a trenta anys de treballar-hi a-les-totes, a matar. —An això molts no ho han sabut o no ho han volgut entendre, i han fet córrer la veu de que tal *Diccionari* ja no se faria. —Si de totes les comarques catalanes ens haguessen enviat tot el cabal llingüístic que posseeixen a l'hora d'ara ja poríem començar la redacció de l'*Obra*; pero de fet son poques les comarques que hagen enviat dit cabal complet o mitjanament complet. Per això no's pot començar encara la redacció de l'*Obra*, no per culpa nostra, sino per la falta de cooperació, que no'ns ha permès fer la via que volíem.

També li he citat an el Dr. Jud el fet de que molts troben massa tècnic el BOLLETÍ, massa científic, i en veure articles de filologia pura, los boten, no els gosen investir. Això demostra la poca cultura filològica que hi ha dins Espanya i dins el territori de la nostra llengua, i per amor d'això el BOLLETÍ no pot esser exclusivament científic, perque perillarà romandre sense [334] lectors i sense subscriptors. Ha de fer allò que diu l'adagi: *Qui no pot segar, espigola*.

El Dr. Jud s'ha fet càrrech de tot això, i m'ha dit que mai hem d'afluixar en la batalla per extendre tot lo possible l'acció de la ciencia llingüística. M'ha fetes una partida de preguntes *dels noms de lloc catalans*, aqueis *noms de lloc* d'una importancia tan extraordinaria dins la filologia, que son un gran tresor per la llengua que se parla allà ont tals noms s'usen, perque ens donen un sens fi de formes de llenguatge com a petrificades an aquells noms i que ja no s'empren casi mai en la llengua corrent, pero que constitueixen una part importantíssima de la llengua. L'estudi d'aqueis *noms de lloc* es tan indispensable p'el *Diccionari* com per la *Gramática*.

M'ha demanat el Dr. Jud si hi havia an el domini de la llengua catalans *noms de lloc* procedents dels mots *basilica* i *templum*. Li he dit que jo no'n coneixia cap. M'ha dit que se'n troben a Portugal (*Baselga*), an el nort de França, an el d'Itàlia i a Romania.

Conversant conversant, es vengut a parlar del vasc, que segueix preocupant l'atenció dels filòlegs estrangers. No fa gaire, un dels primers romanistas del mon, Schuchardt, n'ha fet un estudi molt rondo, relacionant-lo amb el *núbi* o llengua de *Núbia* (Est-Africa). Ha dit el Dr. Jud que el vasc té un gran cabal de rels llatines que va aglapir quant els romans dominaren la Basconia, i les ha guardades millor que els pobles romànics o neollatins, que per una cosa o altra les deixaren perdre, i en prengueren d'altres. Demunt això i demunt tot el ram de les etimologies s'es extés molt el Dr. Jud, i vos assegur que era de sentir. Se veu que es el seu fort.

Juny. **Dia 28**

Avui no hi ha haguda cap lliçó de filologia a l'Universitat ni he vist el Dr. Jud ni el Dr. Gauchat; en camvi he llegit un bon tros de l'estudi admirable del gran H. Schuchardt *Nubisch und Baskisch* que publicá entany demunt *Revue Internationale des Études Basques* de París. En Schuchardt es un filòleg formidable, que començá a publicar estudis de filologia fa prop de cinquanta anys, i no se'n es deixat mai; no s'atura de publicar-ne demunt les primeres revistes del mon, de carácter filològic. Es un home ple de tot, si bè un poc oscur, vull dir, que el seu alemany es molt enrevisclat, no es gens bo d'entendre. No havia lletgit res d'ell que fos tan bo d'entendre com aquest estudi del vasc, que es lluminosíssim. Discorre sobre lo difícil que es des[335]llatigar, aclarir el parentesc de les llengues. Quant un ha aclarit el parentesc dels pobles entre sí, está ben lluny encara d'haver aclarit el parentesc de les llengues de tals pobles; el parentesc llingüístic es molt més mal d'aclarir i de desllatigar perque son molts més els moviments que s'obren dins una llengua per les diverses influencies estranyes que hi intervenen, sobre tot an els temps primitius, prehistòrics, que no hi ha qui els aclaresca per falta de

monuments, de testimonis coetanis. Les coincidències de les llengües poren venir de que surten de la meteixa soca, pero també d'haverse manllevades paraules, *suffixes* i *afixes* i altres formes. Amb una paraula, es molt mala d'aclarir i de precisar la relació de *maternitat* i de *filiació* que existeix entre llengua i llengua, perque la formació i congriament de les llengües pertany a una época de la qual no tenim claricies exactes, distintes, concretes; no tenim més que el fet de tal formació, el fet broix, rònc, sensa una clarura ni cap retxillera per ont porer coletgir d'una manera certa i segura totes les causes i ingredients de tal fet.

La conclusió final de l'estudi del Professor Schuchardt sobre el basc i el núbic es que, encara que no s'atreveix a afirmar la completa germandat d'aqueixes dues llengües, hi ha que regonèixer molts de contactes i moltes de consemblances entre elles, com ho demostra ell comparant mots amb mots de les dues llengües i el sistema d'*afixació* i *suffixació* i l'estructura sintáctica del basc i el núbic.

Jo vos asseguro que En Schuchardt pesa amb unes balancetes ben fines, amb un trabuquet les qüestions llingüístiques. No se'n va a l'aire ni a la babal·lana, sino que posa el peus ben plans, no li passa res per alt i sega ben arreu. Vaja quin home!

Juny. **Dia 29**

Avui en bon dia de Sant Pere no hi ha haguda gens de filologia.

Juny. **Dia 30**

Es estada avui la derrera lliçó que he sentida del Dr. Gauchat sobre historia de la formació de la llengua francesa antiga. Ha explicada molt llampant la formació de la terminació femenina de

certs abjectius [*sic per adjectivus*] (*grandis, dulcis, viridis, etc.*) que en llatí no'n tenien, fenomen que ocorre igualment en català; després ha espinzellada la formació del plural dels substantius i llavò la dels comparatius i superlatius. Com dins el llatí vulgar se perderen les formes orgàniques dels comparatius i superlatius, les llengües romàniques hagueren de fer-ne de noves per via dels [336] abverbis [*sic per adverbis*]: *plus, magis, trans* (franc. *très*), *bene, trop, moult*, etc). També ha endardellada la formació dels pronoms personals, demostratius, possessius, relatius. —Vos assegureu que es estada una explicació de primera.

A les cinc del cap vespre es estada la lliçó del Dr. Jud a Rechtberg. Ha continuada i acabada l'explicació del sistema que s'imposa per formar etimologies avui en dia, fent tocar amb les mans molts de punts de vista desde ont s'han d'estudiar les paraules per fer-ne l'etimologia i els molts de factors que s'han de tenir en compte, ja que es necessari escorcollar tota l'història de la paraula a través dels sigles per formular la etimologia exacta.

Hora baixa som anat a sopar amb el doctor Gauchat i la seua senyora. M'ha contat del seu viatge per l'Espanya, dient que per les terres castellanes no trobava casi negú que sabés ni el francès, just sabien el castellà; en canvi a Barcelona trobà molta de gent que parlava el francès, l'italià i fins alemany. Lo qual demostra que Catalunya està més en comunicació amb Europa que no la gent castellana, que generalment se figura tenir-ne prou amb el castellà.

JULIOL

Dia 1

Avui es estada la derrera lliçó que he sentida del doctor Gauchat sobre Dant, i he pres comiat d'aquest bon amic meu, que tant i tant ha fet per mi i tant m'ha distingit i honrat durant aquesta estada

meua a Zuric. Sols hi puc correspondre amb un agraïment coral de tota la vida, que malavetjaré guardar-li de tot cor.

Hora baixa he comparagut a ca'l Dr. Jud per sopar amb ell i amb la seua senyora; m'han obsequiat fora mida, i hem parlat, com poreu pensar, de tots els nostres bulls de llingüística románica i especialment de la catalana que el Dr. Jud posseeix tan admirablement.

Ja ben de nit, he pres comiat d'ells dos, fent-los mil mercès de tantes de bondats com m'han dispensades, que no es gens bo de fer agraïrles així com se mereixen. No vos cregueu que ho siga gens petit el deute de agraïment que he contret jo davant el Dr. Jud! Malavetjaré pagar-lo tan bé com sápigam.

Juliol. Dia 2

De bon matí he pres el tren cap a Itàlia. A les dotze i mitja som arribat a Lugano (Suïssa Italiana), i a l'estació hi ha [337] hagut el Professor Guarnerio que m'esperava. ¡Quina topada més coral que es estada aquella! Feia set anys que no'ns érem vists.

Ja sabeu qui es el Professor Guarnerio: catedràtic de llingüística románica de l'Universitat de Pavia. Entre sos estudis científics n'hi ha uns quants sobre els dialectes de Sardenya, entre altres, el catalá de l'Alguer. Ell ja va esser un dels primers llingüistes estrangers que assistiren i prengueren part activa an el Congrés de la Llengua Catalana que férem a Barcelona l'any 1906. Poc després doná desde la seua cátedra un curs de la nostra llengua, i no s'es aturat d'interessar-s'hi de bon de veres. Es un dels dos auxiliars del Professor Salvioni per l'*Obra del Diccionari o Vocabulari de la Suïssa Italiana*. El Professor Guarnerio se demostra sempre amic coral de la nostra llengua estimadíssima.

M'ha deixat a la fonda, i se'n es anat a dinar amb la seua familia, i devers les cinc es tornat i ens n'anam a l'oficina que tenen establerta aquí per l'*Obra* de dit *Vocabulari* a un edifici grandíós que es *Cantó de Tessino* ha construït pels Instituts de Segona Ensenyança.

L'*Obra del Vocabulari de la Suïssa Italiana* ja es coneguda dels nostres lectors per les vegades que los n'hem parlat. Suïssa es un país molt avançat en el bon sentit de la paraula, i per això ja fa anys va comprendre l'importancia de l'estudi dels dialectes, aont se transparenta tant llampant l'ànima, tota la vida de l'enteniment i de la voluntat, del poble que parla tals dialectes; per això Suïssa se preocupá de la vida de tals dialectes i començá a fer el vocabulari i la gramática de tots, un després l'altre, única manera de conservar-los per la ciencia, ja que ells de sí meteixos tendeixen a tramudar-se continuament.

Començaren els *Cantons* de llengua alemanya per voler tenir el *Vocabulari* o *Paraulari* dels dialectes alemanys que se parlen a Suïssa, tan diferents dels qui's parlen a Alemanya. Els *Cantons alemanys* son la gran majoría de la Confederació. Basta dir que mentres los suïsos de llengua francesa son uns 250.000, i els de llengua italiana uns 80.000 i els de llengua *ladina* o rumanxa uns 40.000, els de llengua alemanya son devers tres milions. Aqueis, doncs, emprengueren, fa anys, la formació i publicació del *Glosari* o *Paraulari* dels dialectes que parlen. I seguiren llavò llur exemple els altres *Cantons* de llengües diferents, i els de llengua francesa comanaren tal *Obra* respecte de llurs dialectes an el Professor Gauchat, Jeanjaquet i Tapolet, i els de llengua *ladina* o *rumanxa* també posaren fil a l'agulla, dirigint tal obra el notable llingüista Planta, i els de llengua italiana no volgueren [338] esser menys i varen tenir la bona sort de trobar per director de tal obra el Professor Salvioni, de Milà, nat a Bellinzona i per lo meteix de la Suïssa Italiana per sa naixò, el qual demaná dos auxiliar per dur a cap l'*Obra*, el Professor Guarnerio i el Professor Merlo, tots dos

llombarts i per lo meteix molt indicats per emprendre aqueixa tasca per quant els dialectes *tessinesos* o de la Suïssa Italiana son molt consemblants an el milanés o llombart.

El Professor Salvioni i sos companys adoptaren per llur *Glossari* el meteix sistema que els Professors Gauchat, Jeanjaquet i Tapolet duen per la formació de *Glossaire de la Suisse Romande* i que es el més avengut i segur: el sistema de cercar les paraules per *boldrons lògics*, tal com proposava jo dins la *Lletra de Convit*, publicada i escampada l'any 1901 per tot el territori de la llengua catalana, aont posava aquella llista de més de trecentes seccions segons els arts, oficis i professions de la vida, sistema que el Dr. Gauchat perfeccioná, enviant an els col·laboradors, no totes les seccions d'un cop, sino d'en una en una, això es, cada més un qüestionari sobre una cosa determinada, demanant a cada col·laborador totes les paraules, frases i modismes que's troben sobre tal cosa dins aquella regió o comarca del col·laborador.

Aquest sistema han adoptat el Redactors de l'*Obra del Glossari de la Suïssa Italiana*. Començaren fa devers cinc anys, i n'han enviats un bon raig de *Qüestionaris*, que els col·laboradors han contestats, uns bé i els altres no tant. I no sols demanen paraules, sino també dibuixos i fotografíes de les coses: cases, eines, mobles, màquines i demás carro-portal. Es així com cal fer-ho per que el *Diccionari* sia tot lo complet i exacte que pertoca.

El Professor Guarnerio m'ha mostrada l'oficina central que tenen a Lugano, desde ont escampen els *qüestionaris* per tot el territori tessinès i cap aont envien els col·laboradors la feina que van fent, el cabal llingüístic que van replegant.

An aquesta oficina hi ha un oficial que envía i reb tot això; ho ordena segons les instruccions que té dels Redactors, i llavò ho envía a l'oficina de Milà, que es a ca'l Professor Salvioni, aont se fa l'elaboració definitiva.

Aquesta *Obra* compta amb un presupost de 12.000 francs cada any, que dona el *Cantó de Tessino* en part i en part el Govern Federal, i serveix per retribuir modestament la feina dels Redactors i Col·laboradors.

El Professor Guarnerio m'ha mostrades les cèdules que han recullides sobre els noms dels mesos i els modismes, frases i tradicions sobre cada un dels mesos. Just del més de janer n'hi ha un milenar de cèdules. ¿Ah idò? [339]

Com es estat tart de tot, som sortits de l'oficina i ens ne som anats el professor Guarnerio a ca-seua i jo a l'hostal.

Juliol. Dia 3

Avui han comparegut a Lugano el professor Salvioni i el professor Merlo per obsequiar-me amb el professor Guarnerio i mostrarme tot això de l'oficina del *Glossari de la Suïssa Italiana*.

Aqueis dos professors han desembarcat davant el meu hostal, pero no nos som vists per una mala intel·ligencia. Llavò els hem trobats amb el professor Guarnerio a l'oficina del *Glossari*.

Jo no havia vist mai el professor Salvioni ni tampoc el professor Merlo. Ens coneixíem sols per cartes i per les obres que ens havíem enviades i lletgides. Tant un com l'altre m'han feta una impressió agradabilíssima. M'han rebut com se reb un amic de tota la vida. Jo els estic agraïdíssim i no sé com correspondre dignament a tants d'obsequis i atencions com m'han dispensades.

El professor Salvioni es un dels primers dialectòlegs del mon. ¿Qui com ell ha estudiats tants de dialectes italians? Fa una trentena d'anys que no s'atura de publicar-ne estudis, sempre interessants i saborosos. Es professor de Llingüística a l'Universitat de Milà. Per dirigir el *Glossari de la Suïssa Italiana* no hi havia altra persona tan indicada com ell, ni d'un bon tros; pero també es precís confessar

que els *tessinesos* difícilment hauríem pogut trobar per ajudar an el Professor Salvioni dos professors tan trempats i tan intel·ligents p'els dialectes *tessinesos* com els professors Guarnerio i Merlo.

El professor Merlo es molt jove, té una trentena d'anys, es Catedràtic de Llingüística de l'Universitat de Pisa i es ventatjosament conegut dins el mon de la ciència romanista pels seus estudis sobre tal ciència que ha publicats demunt diferents revistes tècniques. Un dels derrers es sobre els noms, modismes i adagis del *Carnaval* en les diferents llengües neolatines, per el qual ens demaná els noms i modismes que hi ha a Mallorca sobre el *Carnaval*. Li vaig remetre una comunicació sobre això, i me feu l'honor de citar-la i aprofitar-la, posant tal estudi demunt la revista alemanya *Wörter und Sachen*.

Quant som arribats amb el professor Guarnerio a l'oficina, hem trobats aqueis altres dos professors enfeinats en lo montar un fonograf que acabaven de rebre per recullir i fixar dalt els cilindres fonogràfics converses dialectals an els diferents punts del domini llingüístic que estudien; així porán sentir a tota hora tals converses i fer-ne l'estudi detingudament i de prim compte. [340]

I han tenguda l'amabilitat i la deferencia de voler que jo fos el primer que parlás devant l'embut del fonograf i que la meua veu fos la primera que impresionás aquells cilindres. Aqueix homenatge rendit, més que a mí, a la llengua catalana, l'he agrait amb tota la meua ánima, i he pronunciades dins l'embut receptor una partida de cançons populars mallorquines i llavò m'han fet lletgir un tros del setmanari de Manacor (Mallorca) *La Aurora*. Després el Professor Salvioni ha recitada una poesia en dialecte milanès devant l'embut receptor del fonograf, i finalment hi han fet parlar un minyó d'aquí, de Lugano, que ha dita una glosada curteta en dialecte luganés, molt saborosa. I a les hores han llevat l'embut i el rodet receptors i hi han posada la trompa i el rodet reproductors i han amollat an el fonograf, i ens ha reproduïda la meua veu amb totes aquelles cançons mallorquines, i la veu del professor Salvioni amb aquella poesia

milanesa i la veu d'aquell minyó d'una glosada en dialecte *luganès*. No deixa d'esser una cosa admirable i meravellosa això del fonograf, maldement n'hi haja tants ja an el mon.

No ho volgueu sebre la conversada que hem feta amb el professor Salvioni, Guarnerio i Merlo, de llingüística románica en general i en particular de la catalana i de l'italiana. M'han fet explicar l'estat de la causa catalana en lo literari, en lo social i en lo polític. I, com han sentides la partida de coses que els he contades, provant-les amb fets, les quals demostren la força inmensa que ha presa la causa de Catalunya i de la llengua catalana, com ho demostren la partida grossa de periòdics i de llibres que's publiquen en catalá, el gran nombre de diputats a Corts catalanistes que hi ha, la majoría de diputats provincials que dominen les Diputacions Provincials catalanes i els centenars de Retgidors que constitueixen tants i tants d'Ajuntaments de Catalunya, aquells bons professors se son entusiasmats demostrant-se contentíssims de tot això, fent-ne els auguris més falaguers per la sort de la nostra llengua estimadíssima. Sobre tot, el dia ens es estat curt conversant d'això tot el temps del dinar (hem dinat plegats tots quatre) i tot lo sant de-cap-vespre, fins que hora baixa se'n son anats el professor Merlo a Oggebbio i el professor Salvioni a Milà; i post el sol he pres comiat del Professor Guarnerio que m'ha acompanyat fins a l'hostal, contant-me que ara está preparant la publicació d'un *Vocabulari dels Dialectes de Còrsega*, románics com se suposa, que deixá un senyor d'aquella illa, que no era cap filòleg, pero que era molt docte i va replegar el cabal llingüístic d'una manera admirable. Aquesta publicació será un gran servei a la ciencia romanística que en part s'hauría d'agrair an el Dr. Guarnerio per la feina que hi haurá feta per donar-ho a la llum pública. ¡Ben [341] haja el Dr. Guarnerio! que es un home que está sempre demunt el ferro, vull dir que no s'atura mai de treballar per la ciencia que ell professa, la llingüística romanista.

Juliol. Dia 4

M'espitx de Lugano a Milà, aont trob de bell nou el professor Salvioni, que'm reb amb palmes d'or; passam tot lo dia plegats, conversant de llingüística i de dialectologia románica, en les quals aqueix professor es Mestre consumat.

M'ha mostrat a ca-seua el cabal llingüístic que ja ha rebut per fer el *Glossari de la Suïssa Italiana* i llavò l'aplec que té de diccionaris dels dialectes italians. El cabal llingüístic ja comença a esser considerable i ja l'están obrant ell i els professors Guarnerio i Merlo.

Pero lo que m'ha deixat esglaiat, es la partida grossa de diccionaris que hi ha dels dialectes italians. I no cregueu que cada diccionari d'aqueis sia un volum de trecentes o quatrecentes planes, sino tres i quatre i cinc volums, com les tenen, per exemple els diccionaris dels dialectes *milanès, piemontés; veneciá, napolitá, genovés, siciliá*, etc. I hi ha dialecte d'aqueis, que no sols té un diccionari així, sino que en tè dos o tres. I el professor Salvioni té tots aqueis diccionaris, tots quant se'n coneixen de dialectes italians, i també en té molts de dialectes romànics no italians. Tots aqueis diccionaris dialectals son tresors per l'*Obra* del nostre *Diccionari* per la gran semblança i per les moltes coincidències dels italians amb els catalans. Sí, dins els dialectes catalans se troben moltes de paraules i formes de llenguatge que's troben també dins tal o qual dialecte italiá i amb la significansa i amb la forma que presenten dins aqueis dialectes s'expliquen i se comprenen les formes i significances que presenten dins els diferents dialectes nostres, i fins dins la llengua literaria nostra. Sí, hi ha molt, moltíssim per nosaltres que estudiar dins els dialectes italians i llurs diccionaris; sí, aqueis dialectes i llurs diccionaris son fonts riquíssimes per l'*Obra del Diccionari i de la Gramática de la Llengua Catalana*.

Juliol. Dia 5

Avui hem tornat passar tot lo dia plegats amb el professor Salvioni, i ens hem donat un bon mall de parlar de llingüística romànica en relació amb el català i l'italià, sobre tot amb els dialectes italians, fent-me veure el Professor Salvioni la gran vitalitat que encara tenen. Efectivament, jo he pogut comprovar, i el professor Salvioni m'ho ha confirmat, que els milanesos ells amb ells parlen sempre llur dialecte, que se decanta molt de l'italià literari, puis posseeix el sò de *ü* francesa i moltes de consonants finals que l'italià [342] no ha admeses mai. El professor Salvioni m'ha lletgida una poesia en dialecte milanés i llavò l'he lletgida jo, i casi me servia mes el francès i el català per entendre-la que no l'italià.

El professor Salvioni m'ha confessat que els milanesos, per sebre l'italià literari, lo que s'entén per italià, l'han d'estudiar a l'escola com una llengua extranya, com els catalans el castellà.

De manera que en rigor el *milanés* no es un dialecte italià, sino una altra llengua neo-llatina com el provençal, el català, el francès, l'italià. Això m'ha dit el professor Salvioni sobre el *milanés*.

Amb aquest il·lustre professor som anats a visitar la *Biblioteca Ambrosiana* i son Prefecte Monsenyor Ratti, persona d'altíssima cultura bibliogràfica, que ha fet de mi un cas extraordinari. La *Biblioteca Ambrosiana*, fundada del Cardenal Frederic Borromeo, que Manzoni immortalisá dins la seua colossal novel·la *I promessi Sposi*, es una de les mes riques del mon en manuscrits lulians, s'entén, manuscrits catalans, com el *Libre de Contemplació en Deu*, el llibre més llarg que el Bt. Lull va compondre, i *Arbre de la Sabiduría*. Monsenyor Ratti ens ha mostrats aqueis còdics, que están molt ben conservats, i escrits netíssimament.

Juliol. **Dia 6**

Hem tornada tenir una entrevista amb el professor Salvioni avui de-cap-vespre, pero es estat més d'altres coses que no de llingüística ni de dialectologia. Hora baixa de tot he pres comiat d'ell, agraint-li amb tot lo meu cor tantíssimes d'atencions com m'ha tengudes, tractant-me com si fóssem dos amics vells, desteixinant-se per obsequiar-me i ballar-me l'aigua devant. Jo no podré oblidar mai tanta de benevolencia com m'ha dispensada, honrant me fora mida. Que Deu le hi pagui, així com jo malavetjaré agrair-le-hi tota la vida.

Juliol. **Dia 7**

De Milà he pegat a Vicenza i de Vicenza a Bassano, per conèixer el professor Todesco i fer un dia amb ell. Ja sabeu qui es el professor Todesco. N'hem parlat moltes de vegades demunt el BOLLETÍ. Essent professor tres anys an el Gimnasi de l'Alguer, va aprendre el català, i l'escriu admirablement, com se veu per les cartes que li hem publicades demunt aquest BOLLETÍ. Fa dos anys que publicá una gramática catalana p'els italians, de lo més exacte i avengut que han dit tots els estrangers sobre la llengua catalana. (Veiau el BOLLETÍ de desembre de 1911).

Com som estat a Bassano he demanat del professor Todesco, i tot d'una me'n han donades les entresenyas. Al punt nos som trobats, i es estada una topada ben coral. [343]

Ell m'ha dit que li parlás català; jo ho he fet, pero ell aviat m'ha dit que comprenía que no era lo mateix sentir parlar algueresos que catalans: els algueresos han italianisada molt la pronuncia de llur català, i per això p'els italians son més bons d'entendre que no els catalans o balears. A-les-hores he romput en italiá, i en italiá hem parlat sempre.

Som arribat a Bassano devers les tres del capvespre, nos som trobats devers les quatre, i hem estats plegats fins devers les vuit, conversa qui conversa de l'Alguer de Sardenya i de Catalunya. Hem quedats citats per demà a les vuit del matí.

Juliol. **Dia 8**

A les vuit del matí ha comparegut el professor Todesco a l'hostal, i ja som estats partits a parlar de les nostres curolles llingüístiques, i n'hem parlat fins a les vuit del vespre, i mos n'hem haguts de deixar sense haver acabada la conversa.

El tema principal d'aquesta conversada tan llarga es estat un còdic manuscrit de la *Biblioteca Ambrosiana de Milà*, que el professor Crescini de l'Universitat de Pàdua començá, anys enrera, a copiar-lo, i ara ho ha comanat an el professor Todesco, deixeble seu, per publicar-lo demunt *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, això es, de la *Secció Històrica-Literaria*. Aquest manuscrit es *La Questa del Sant Graal*, escrit de má d'un tal G. Reixach l'any 1380; es una redacció catalana de la celebèrrima *llegenda del St. Graal o Calze* aont el Bon Jesús instituí la Sagrada Eucaristia.

¿Qui era aqueix Reixach? De quina regió catalana?

El professor Todesco m'ha proposat de lletgir-hi una mica, a veure si jo el poria il·lustrar en certes foscules i formes estranyes de llenguatge que hi trobava. Tant m'ha agradat la proposta del professor Todesco, que hem començat a lletgir-hi, i hi hem lletgit tot lo dia, fora el temps del dinar. Aviat he coletgit que aqueix Reixach era mallorquí. Reixach ho es un llinatge freqüent a Mallorca i antigament més que no ara. El nom nomes no m'hauria bastat, perque a Catalunya continental també n'hi ha haguts de Reixachs. Lo que m'ha mogut a creure que era mallorquí, lo que m'ha convençut de que ho era, son estades el sens fi de formes dialectals

mallorquines de que está brufat el manuscrit. Ventassí unes quantes que n'he anotades tot lletgint:

Del fol. IX: *aygo*; *marsa* (*mərsá*); *avar* (*evár*); *maravale* (*məɾəvələ*).

Del fol. IX girat: *e qastes* (*əkástəs*) *paraules*; *conach* (*konák*); *daya* (*dájə*); *sebe* (*səbé*); *si gosás* (*gozás*); *promase* (*promázə*); *taula radona*; *manprase* (*mənprázə*); *akasta* (*əkástə*). [344]

Del fol. X: *sim maraval* (*si'm məɾəvəl*); *dajan* (*dájən*); *no dau* (*dəw*); *nat* (*nát*) i *esporgat*; *dau esar* (*dáv əsár*); *lengo* (llengua); *gran ras* (*rəs*).

Del fol. X girat: *no u conaga* (*konága*); *pran* (*prán*); *colgar* (*posar-se al llit*); *li mat* (*mát*).

Del fol. XII girat: *craura* (*kráwrə*); *pran* (*prán*); *dayts ver* (*dájs vər*); *l'esglaya* (*l'əglájə*).

Del fol. XIV: *vara cosa* (*vərə kozə*).

Del fol. XIV girat: *un ENTREFORCH de camí*.

Per dir que aqueix Reixach era mallorquí, ens fundam en les raons següents:

I. Les formes *aigo* i *lengo* (llengo) son exclusives de Mallorca.

II. El mot *colgar* en sentit de *posar-se al llit*, *gosar* en sentit d'*atrevir-se* i *entreforch* en sentit de *bifurcació* son avui característiques de Mallorca; no sabem que en lloc de Catalunya ni de València s'usin en tal sentit. Per lo meteix consideram tals formes com indicis de mallorquinidat.

III. La *e* enfosquida tònica, transcrita foneticament per *é*, es també exclusiva de les Balears. I En Reixach an el segle XIV, mantenint-se feia a la seua forma dialectal, no trobà altra manera de representar tal *é* sino escrivint *a*; tal *é* estava massa enfora de la *é* o

é per haver d'escriure e, i va resoldre el problema escrivint a. Ja se sab que a Mallorca hi ha una partida de pobles que pronuncien *əkást*, *əkástə* en lloc *əkést*, *əkéstə*.

Totes les altres paraules que citam d'En Reixach, que hi representa la e tònica per a, a Mallorca hi pronunciam *ə* actualment, i se veu que an el segle XIV ja faríen lo meteix.

Es bo de veure que el professor Todesco n'ha estat contentíssim de que jo li aclarís aquest punt, tan fos per ell, del manuscrit d'En G. Reixach, i jo també he passat un gust fora mida de poder prestar aquest servici an el professor Todesco.

Aquest bo de professor es d'un poblet que hi ha dins unes muntanyes que s'alcen al nord de Bassano; per lo meteix es de la regió veneciana, com ho es el poblet aont va néixer el Papa actual. Tota aquesta regió parla el dialecte veneciá, que es dels dialectes italians que s'acosten més an el catalá i an el castellá. I m'ha dit el professor Todesco que la gent está tan aferrada an el dialecte llur, que tothom el parla i sols amb la gent extranya parlen l'italiá. De manera que es de mal tò no parlar el dialecte allá ont tothom es veneciá, això es, de la regió veneciana, lo que antigament formava el territori de la República de Venècia.

Es arribat el vespre, i es estat precís separar-nos amb el doc[345]tor Todesco, amb molt de sentiment seu i meu. Si Deu ho vol i Maria ens tornarem veure encara! Amèn!

Juliol. **Dia 9**

Avui a les cinc del matí de Bassano me som espitxat a Pàdua per conèixer i passar el día amb el professor Crescini, el notable provençalista, autor del preciós *Manualetto Provenzale*, aont demostrá ben llampant uns coneixements molt fondos de l'antiga

llengua d'oc. Es persona finíssima, agradabilíssima, un cap molt clar, un entusiasta d'Espanya i de Catalunya. M'hi fet contar com se troba la causa catalana, la causa nacionalista. Jo le hi he explicat lo millor que he sabut, i n'ha tenguda una alegría grossa ferm de que la causa santa de la llengua catalana vaja tan quart creixent, i que cobri força i terreny de cada dia i que doni unes passes tan llargues i tan llargues cap al cim suprem de la victòria definitiva. Es un pler de Deu veure aqueis professors universitaris, d'una fama tan universalment regoneguda, interessar-se tan fortament per la llengua catalana.

I hi ha que tenir en compte que el professor Crescini es un entusiasta també del castellà; així es que desiara me deia frases en castellà, i m'ha dit que era tan amic d'En Menendez Pidal. Jo li he fet avinent que aquest senyor per desgracia mai s'es demostrat gaire amic de la nostra llengua, pero que hi ha que regonèixer que es l'únic professor universitari d'Espanya que s'es ocupat seriament de filologia. Lo que es seu, donar-le-hi.

El Professor Crescini m'ha mostrada la seua llibreria, molt atepida d'obres provençals i d'una partida respectable de catalanes.

Sobre tot, hem passant un dia deliciosíssim conversant de tot el ram de filologia románica, més baix del punt de vista històric que del científic, perque el Dr. Crescini se dedica més a historiar la filologia i la literatura, que no a enfondir en les questions de constitució interna de les llengües neo-llatines. De manera que hem fet tot lo sant dia plegats, fins que després de sopar, ja a les nou del vespre, me som despedit d'ell i de la seua senyora, amabilíssima, agradosíssima, fent-los mil mercès de lo bé que m'han tractat, que no sé com los ho he d'agrair.

Juliol. Dia 10

Avui no hi ha haguda filologia perque devers les sis he agafat el tren cap a Ferrara, he vista aquesta magnifica ciutat, i llavò me som espitxat a Bolonya, i no som anat a veure el professor Zanardelli, deixant-ho per demà, que es el dia senyalat; i així he pogudes enllestir altres feines que tenia. [346]

Juliol. Dia 11

Avui es estada l'entrevista amb el professor Zanardelli. Me som entregat a ca-seua demunt les nou, i le hi he trobat, gracies a Deu. La topada es estada afectuosíssima. El professor Zanardelli es un home senzill, natural, franc, sensa més cerimonies que les de la cortesia més estricta. Tot d'una ja m'ha tractat amb absoluta confiança, amb lo cor ben ubert.

El Professor Zanardelli ja no es cap nin, pero la seua senectut es gentilment jovenívola. Ell estat professor de Literatura a Bèlgica una quinzena d'anys, i hi dirigí una revista filològica *Langues et Dialectes*, aont publicá gran nombre d'estudis sobre diferents llengues neolatines, especialment del catalá. L'estudi que feu del catalá sortí ja l'any 1893, fa vint anys, i du per títol *Essai de grammaire du dialecte labastidien (Ariège) comparé avec l'ancien provençal et le catalan oriental*: umpl prop de noranta planes, ben atepides, aont discorre molt gentilment, molt agudament. A la nostra coneguda, fonc el primer filòleg extranger que s'ocupá seriement del catalá; cap abans d'ell n'havía escrit un estudi tan llarg i detingut.

A Bèlgica va trobar la qui fou devant Deu la seua esposa, Mme. Eva Paplent i la companyona de tasques literaries. L'home arribá a un punt que la seua salut no li permeté el viure a Bèlgica i a-les-hores torná a Itàlia, i hagué d'anar de professor a Sardenya, aont pogué

estudiar els principals dialectes d'aquella illa; després passà a Bolonya i aquí l'home ha pogut dedicar-se an els dialectes de l'*Emilia*, escorcollant-los detengudament i publicant-ne estudis ben interessants.

Hem conversa(n)t llargament de tot això casi tot lo dia, tot el temps que hem estat plegats.

Al vespre som anats a veure si trobaríem el professor Lovarini, professor de *Gimnasi* com el Dr. Zanardelli, pero també ho es de l'Universitat, d'història de la literatura. Le hem trobat a ca-seua, gracies a Deu, i ens ha rebuts així com se reben els amics vells, i hem feta una conversa llarguíssima i variadíssima. I també m'ha fet contar l'estat present de la causa catalana i de la nostra llengua i si se fa envant o enrera; li he dit que anam quart creixent i que feim hora per llegua en tot lo que sia fer renéixer per tot arreu l'amor an aqueixa llengua gloriosíssima, i enaltirla de valent devant propis i estranys. El professor Lovarini se'n es alegrat molt de tot això; i a la fi me'n he hagut de despedir d'ell i del professor Zanardelli, donant-los mils de gracies de tantes d'atencions com m'han tengudes, honrant-me fora mida. [347]

Juliol. **Dies 12-22**

En tots aqueis dies poca cosa hi va haver de filologia perque ja havia vists tots el filòlegs que duia idea de veure, i vaig visitar, just com a viatger piadós o artístic Florència, Assís, Roma, Frascati, Nàpols, Pompeia, Montecassino. A Nàpols, trobí el Reverent P. Vives i Canals, benedictí de Montserrat, que hi está per servir amb altres catalans l'*esglesieta espanyola de Montserrat*. Es un entusiasta col·laborador de l'*Obra del Diccionari*, per la qual ha replegades moltes de paraules dels documents catalans que se troben dins l'Arxiu Històric del antic reine de Nàpols; pero me va dir que li vé

massa esquerra má haver d'anar an aqueix arxiu, per lo enfora que es de ca-seua i per les poques hores que es ubert. Me va dir que dins el dialecte napolitá hi ha una partida de castellanismes; ara de catalanismes no n'hi ha casi cap. Es que la dominació catalana fonc anterior a la castellana i llavò curtíssima, no arribá a un sigle, mentres que la castellana durá mès dos sigles.

De Montecassino torní a Roma dia 21 i dia 22 hora baixa cap a Civitavecchia, aont me vaig embarcar cap a Sardenya.

Juliol. **Dia 23**

Desembarcam a *Golfo d'Aranci* devers les cinc i mitja del matí, pujam an el tren tot d'una cap a l'Alguer, aont arrib a les onze i mitja, i trob a l'estació En Joan Palomba, Mestre Públic de l'Alguer, entusiasta del catalá, autor d'una *Gramática de l'Alguerès*, ben apreciable. Ja vengué a Barcelona l'any 1906 a prendre part an el *Congrés de la Llengua Catalana*, i l'any 1909 torná per donar conferencies sobre l'història algueresa i la seua literatura. En Palomba es l'únic o casi l'únic que's preocupa a l'Alguer de la sort del seu dialecte, es a dir, del *catalá alguerès*.

Ha volgut tenir-me a ca-seua, i m'ha tractat com un papa.

La seua senyora es algueresa també, i no ha viscut mai més que a l'Alguer; té dues nines i un nin, nats tots a l'Alguer igualment, després m'ha presentat un cunyat seu, que's prepara per fer oposicions a una cátedra de l'Universitat i es corresponsal d'un diari de Roma, de gran circulació.

Jo tot d'una parlava en catalá amb tots ells, cregut de que m'entenien tant bé com jo els entenía a ells. Aviat he tocat amb les mans que fora d'En Joan Palomba, els altres m'entenien a redols només.

Es que ells han aclarides totes les vocals reduïnt-les a les set vocals de l'italià literari: *a, e, ε, o, o, u*; han suprimida la *ə*, [348] aqueix sò fosc, indecís, que tenen la *a* i la *e* atones dins el català oriental i central, rossellonès i balear, aqueix sò tan extès, que no hi ha casi cap paraula catalana que no'l tenga, i fins en moltíssimes de paraules ocupa totes les síl·labes fora la tònica. Això només ja es p'els algueresos una dificultat grossa per entendre el català pronunciat com a Catalunya oriental i central. Ho tenen mal de fer d'entendre-nos els algueresos perquè ells pronuncien el català a l'italiana, això es, no pronuncien cap *ə*, i tota *ə* la pronuncien *a* ben clara, com en italià, com en castellà, lo qual dona an aquell català una fesomia molt estranya.

En vista de la dificultat que he notada que tenien d'entendre'm, los parlava en italià quant les havia de dir res que fos necessari que ho entenguessen aviat i bé.

Això pot esser que caiga avall a qualche catalanista exaltat; pero això es la veritat pura i neta, sense mettáfara ni postissures.

Com hem hagut dinat, En Palomba m'ha presentats quatre o cinc nois de la seua escola per fer amb ells l'estudi de la conjugació algueresa. De totd'una hi trobaven terroços ferm; no acabaven de comprendre la cosa i ens enteníem poc ferm. Aviat la cosa s'es composta i aquells minyons han cobrat bon coratge i al punt hem haguts esclovellats una partida de verbs.

Amb això s'es fet tart, aquells minyons ja començaven a estar cansats, els hem fet pegar un *piscolabis*, que l'han trobat saboròs ferm, i se'n son anats contents i alegres, i m'han promès que tornarien demà dematí a les nou.

Llavò som sortits amb En Palomba i el seu minyó d'uns nou anys, molt xaravel·lo, a fer una volta per dins la ciutat per que me'n fés càrrec. Està just a la vorera de mar, es prou gran, conta uns dotze

mil habitants, es d'aspecte un poc prosaic i hi poria haver més netedat pels carrers.

Així meteix hi senten parlar italià, perque casi tots els algueresos el saben i llavò que hi ha una bona partida d'italians.

L'Alguer dins Sardenya es un illot llingüístic, vull dir, sols se parla català a l'Alguer; a les altres poblacions de Sardenya, fins les més acostades a l'Alguer, parlen dialectes sarts, sortits casi tots del llatí primitiu o invadits i saturats de llatinitat. De manera que el català de l'Alguer du demunt les costelles dues grans influències: 1.ª la de l'italià literari; 2.ª la dels dialectes sards, veinats de l'Alguer. Aquestes dues influències i l'aïllament de Catalunya i de tot l'altre domini llingüístic català han obrat tan fort demunt el català de l'Alguer, que li han donada una fesomia tota particular, que la allunya massa de totes les altres variedats catalanes, de tots els altres dialectes catalans. [349]

De manera que l'impressió que m'ha feta l'alguerès i el sentir els algueresos, es estada de tristor. La llengua l'he trobada massa decantada, massa *distanciada* dels altres dialectes catalans; i els algueresos els he trobats massa enamorats de l'italià, massa frets per llur nadiu llenguatge. Me tem molt que, fora d'En Palomba, no siguen ben re-de-poquets que'l vulguen per qualque cosa mes que per parlar en familia i amb els amics per amagar-se dels forasters que no inspiren confiança. Deu faça que m'engani! Deu ho faça! Amèn.

Juliol. **Dia 24**

Avui tot lo dia he estat emprat en l'estudi de la conjugació algueresa, que resulta interessantíssima pels viaranys que la llengua ha presos, abandonada a sí meteixa, allunyada durant tants de sigles del seu agre, del seu solar nadiu, perduda dins la mar, dalt un roquissar de Sardenya. Dels nois d'ahir només en son venguts dos:

en canvi se'n son presentats sis o set de nous, tots desxondits i destravats i que donava gust sentir-los descapdellar. Jo no feia més que anunciar-los l'infinitiu del verb que havien de conjugar, i ja eren partits com un cavall an el cós, sense trampoletjar gota. I llavó que s'avenien de lo més. Si un donava una forma una mica diferent, els altres s'hi tiraven demunt i el corretgien, i llavò ell meteix regoneixia la seua errada. Per lo demás hi havia el Mestre Palomba i el seu pare, que confirmaven les dites dels nois.

A força de trompitjar, entre el dematí i el cap-vespre hem feta la conjugació de més de cinquanta verbs. Hora-baixa, per no cansar pus aquell estol de minyons, els hem amollats, citant-los per demá de bon matí, amb l'idea de poder fer el val-Deu i deixar llesta aqueixa bona conjugació, més de setanta verbs entre tots, triats enginyosament per poder aglapir totes les formes de la conjugació catalana.

Juliol. **Dia 25**

Se son entregats aquells minyons de bona hora, i amb quatre grapades hem acabats els verbs que'ns faltaven: una vintena. Quant hem hagut acabat, hem fet tots, els minyons i jo, un alè ben llarg, i hem repetit el piscolabis com ahir dematí i ahir de-cap-vespre. He donades les gracies de tot cor an aquella jovenea, per lo bé que s'es portada, donant-me fites tan netes de la conjugació algueresa.

Jo desitjava ferm anar a oferir mes respectes a Monsenyor el Bisbe de l'Alguer. En Palomba m'hi ha acompanyat, i som estats [350] tan sortats, que ens ha rebuts tot d'una. Es un Bisbe jove, venerable, desxondit, amabilíssim. Ens ha rebuts com un pare reb sos fills. Li he contat l'objecte de la meua venguda a l'Alguer i l'obra que duim entre-mans de fer el *Diccionari* i la *Gramática de la Llengua Catalana*, de la llengua de l'Alguer; i ell ha demostrat interessar-s'hi

ferm, i que ell voldria que se conservés l'alguerés ben pur i ben pol·lent perquè es una part grossa de l'ànima de l'Alguer, i que està íntimament lligada, i entrebaulada amb la vida religiosa. Per tot arreu la causa de la Relligió i de la llengua venen a ésser la mateixa causa. La llengua es el mirall de l'ànima i lo més íntim de l'ànima es Deu i la Relligió.

Poreu fer comptes si me'n som alegrat fort de que el Bisbe de l'Alguer se demostrés tan amic de l'alguerès i tan resolt a favorir-lo amb la seua sagrada autoritat davant els feels. I ha fet més el Bisbe de l'Alguer: m'ha animat i encoratjat a seguir endavant l'*Obra del Diccionari i de la Gramática* fins a portar-la a bon terme.

Parlant de l'importància que tenen en tota llengua les formes dialectals, i dient-li lo que me sorprenia que a Itàlia se conservassen tan vitencs els dialectes i que tothom se'n demostrés tan devot, ha dit que el Papa actual es el primer que ho fa d'estimar el seu dialecte venecià, fins a l'extrem de que, en presentar-s'hi qualcú de la regió veneciana, aont se parli el dialecte venecià, el Papa tot d'una se posa a parlar tal dialecte.

¿Que ho senten els nostres filisteus, que s'indignen i s'enforiolen tant contra nosaltres perquè defensam els nostres dialectes la nostra gloriosíssima, la nostra estimadíssima llengua catalana? que no es un dialecte tot sol, sino un conjunt de tots els dialectes de Catalunya, Rosselló, València i Balears, com el castellà es el conjunt de tots els dialectes de Castella, Aragó, Andalusia, Múrcia, Extremadura, Lleó i Astúries.

De manera que el Papa no se'n empegueeix del seu dialecte, sino que se'n avana, se'n glorià, i el parla dins el Vaticà sempre que se presenti cap avinentesa. Beníssim!

Finalment Monsenyor el Bisbe de l'Alguer, an el moment de prendre comiat d'ell, m'ha obsequiat amb una gran medalla del *Centenari Constantinià*, admirablement gravada. Le hi he agràida

amb tot lo meu cor, i li he promès d'enviar-li el BOLLETÍ, tota la col·lecció, per la Biblioteca del Seminari de l'Alguer.

Plens de gaubança i confortats amb la Pastoral Benedicció de Monsenyor, mos ne som tornats amb En Palomba a ca-seua per fer la trocelleta, dinar, i prendre el tren cap a *Golfo d'Aranci* i Civitavecchia.
[351]

No mos ne som temuts i es estat mig dia, hem dinat, i es arribada l'hora de prendre comiat de tota aqueixa bona gent de Ca'n Palomba. Les he donades les gracies de lo bé que m'han tractat i de les grans facilidats que m'havien procurades per poder fer jo l'estudi per la conjugació algueresa.

A les tres es partit el tren, donant an En Palomba mon derrer *A-reveure! amb Deu siau!*

Me'n vaig de l'Alguer amb una tristor fonda, amb uns mals averanys per la futura sort del catalá de l'Alguer. En que se funden aqueis averanys? En que fora d'En Palomba no he vist ni sentit cap alguerès enamorat de la seua llengua. Cap ni un me n'ha presentat En Palomba. ¿Es que no n'hi ha d'algueresos entusiastes de la llengua llur? ¿Es possible que En Palomba no los m'hagués presentats, si n'hi havia? ¿Se comprèn que En Palomba me'n deixás anar de l'Alguer sensa haver-me fets conèixer tals entusiastes? No, no es possible. Quant no me'n ha presentat cap, es que no n'hi ha cap fora ell.

iPobre catalá de l'Alguer! me'n duc el presentiment de que tos fills no t'estimen mes que com a medi casolà d'entendre-se ells amb ells, per poder-se amagar dels forasters, de lo que diguen devant aqueis.

¿Quina sort está reservada an el catalá de l'Alguer? Els fills dels fills dels algueresos d'ara l'estimarán mes que no aquests? Es mal de dir això. ¿Qui sab lo que succeirà amb el temps? iReserva ordinariament tantes de sorpreses el pervindre? Siguem optimistes sobre la futura sort del catalá de l'Alguer! Si Deu ho vol i Maria, ja

vendrán temps millors per aqueix venerable escapoló de la nostra llengua estimadíssima, perdut a un recó de Sardenya!

Per arribar a *Golfo d'Aranci* hem hagut de mudar de tren a Sàsser i a Chitivani. Durant aquelles sis hores mortals de travessar la Sardenya no'm poria treure del cap el catalá de l'Alguer, la manera com s'hi es desplegada la nostra llengua an aquell recó de mon, separada tants de sigles del seu solar nadiu, els viaranys que hi ha seguits la seua fonètica, la seua morfología, la seua sintaxis. Axí es que la forma especial que el catalá ha presa dins l'Alguer, es a dir, el dialecte alguerès sens dupte es uns dels més interessants de tots els dialectes de la nostra llengua.

Vetassí els seus trets principals:

I. Totes les *aa* átones, qualsevol sia llur situació, l'alguerès les fa sonar just *a* castellana o italiana.

II. Totes les *ee* átones les fa sonar també com *a* castellana o italiana. I així diuen: *ma'n vatf* (*vaig*) *a ma rantá las mans*; *ma donas akef* (*llibre*); *kwatra* (*quatre*) *libras*; *viwra* (*viure*), *riwra* (*riure*), *mowra* (*moure*), *langwadza* (*llenguatge*). [352]

III. La *l* i la *d* sovint tornen *r* i la *r* torna sovint *l*: v. gr. *katará* < *catalá*, *abitara* < *habitada*, *poltá* < *portá*, *infeln* < *infern*, *fidarísima* < *fidelíssima*. —*karrels* < *carrers*, *sabatels* < *sabaters*, *alk* < *arc*, *maralt* < *malalt*.

IV. Conserven l'article *lu* en lloc de *el*, i la contracció de *a + lu* = *al* davant certs noms (*gall*, *ball*, *call*, *bull*, *mirar*, *cabell*, *perill*, *cavall*, etc.) sona *ał* (*all*); i la contracció *a + los* = *als* sona *as*: v. gr. *jɔ dɔn li libra as* (*als*) *mijions* (*minyons*), *as tres ans* (*als tres anys*).

V. Conserven com a les Balears la forma primitiva de la primera persona singular dels verbs de la primera conjugació: v. gr. *jɔ kant*, *kamín*, *trɔp*, *pɔlt* (*port*), etc.

VI. Hi ha uns futurs imperfets amb l'infixe *-ga-*: v. gr. *sigARé* < *seré*, *tangARè* < *tendré*, *astigARé* < *estaré*, *valGARé* < *valdré*, *prangARé* < *prendré*, *antangARé* < *entendré*, *mugARé* < *mouré*, *prugARá* < *plourá*, *cugARé* < *couré*, etc.

VII. El condicional en totes les conjugacions acaba en *-iva*: v. gr. *cantarIVA* < *cantaría*, *sigarIVA* < *sería*, *astigarIVA* < *estaría*, *tangarIVA* < *tendría*, etc.

VIII. L'imperfet dels verbs en *-re* i *-er* acaba en *-eva*: v. gr. *peldEVA*, < *perdía*, *antanEVA* < *entenía*, *marazEVA* < *mereixía*, *traieVA* < *treía*, *cunaſEVA* < *coneixía*, etc.

IX. L'imperfet dels verbs de la tercera acaba en *-iva*: v. gr. *umprIVA* < *umplía*, *ubrIVA* < *obría*, *fu3IVA* < *fugía*, *luIVA* < *lluía*, etc.

X. El participi passiu conserva la terminació femenina per concertar amb el terme d'acció si aqueix va davant: v. gr. *kantát-kantára* (*cantada*) *paltit* (*partit*)-*paltira* (*partida*), *tangut-tangura* (*tenguda*) *astat-astara* (*estada*), etc.

XI. No posseeixen l'auxiliar *vaig*, *vares*, *va*, *várem*, *váreu*, *varen*.

XII. Tenen certs verbs de la primera que no acaben en *-ədzá* (*-etjar*), i no obstant fan la primer, segona i tercera singular i tercera persona plural del present i del subjuntiu com els verbs en *-ədzá*. Així el verb *triurar* (*batre*) fa el present així: *jə triuétʃ* (*triureig*), *tu triuréd3as*, *eł triuréd3a*, *nuz. triurém*, *vuz. triuráw*, *ełus triuréd3an*. I el subjuntiu es així: *ka jə triuréd3i*, *tu triuréd3is*, *eł triuréd3i*, *nuz. triurém*, *vuz. triuréw*, *ełus triuréd3in*. —Un altre verb trobarem que fa lo mateix: *pascurá* (*pasturar*, *péixer*). Present *jə paskurétʃ*, *tu paskuréd3as*, *eł paskuréd3a*, *nuz. paskurém*, *vuz. paskuráw*, *ełus paskuréd3an*. El subjuntiu es lo mateix que el de *triurar*.

XIII. La primera persona del present dels verbs de la primera acaba en *-em* per *analogía* dels verbs de la segona; en canvi, la

segona persona plural acaba en -aw, conservant la a llatina de -atis. Així diuen: *nuz. kantém, vuz. kantáw*. [353]

XIV. Han perdut el pretèrit simple (*cantí, cantares, cantá; premí, premeres, premé; sentí, sentires, sentí; moguí, mogueres, mogué*, etc.); i en lloc d'ell usen el pretèrit compost: *he cantat, he vist, he sentit, he sagut*. Això representa un empobriment gros de la llengua.

XV. Els sufixes per formar augmentatius just son -aça (*barkaÇA, donaÇA*) i -ot (*animalOT*), poc freqüent. Han manllevat a l'italià el sufixe -ó (*tauró* [*< taura < taula*] = *taula grossa*; *jarró* [*< jarra*] = *gerra grossa*). Es un manlleu molt mal fet perquè el sufixe -o es el propi per formar *diminutius* amb l'altre -et -eta (*finestró* [*< finestra*] = *finestra petita*; *carreró* [*< carrer*] = *carrer petit*; *fiçlet-eta* = *fill petit, filleta petita*; *finestrETA; donETA*. —Ha perduts l'alguerès tots els altres *sufixes* catalans per formar *augmentatius* i *diminutius*.

XVI. Els pronoms personals *me, te, se, el, els, la, las, se, ne, hi*, tant poren anar davant com darrera el verb del qual son complement, i així diuen: *ma'n vatj a ma rantá las mans, i a rantá-ma las mans, venk da ma razá, i da razá-ma; vens da ta rantá, i da rantá-ta; pe la publiká, i pe publiká-la; pe trubá-lu, pe vus trubá, pe ma trubá, pe mus trubá; polta-na (pòrta'n), mença-na (menje'n), pe na fé (per fer-ne), no pot hi vaní*.

XVII. *Formació del plural de certs noms*. La -s característica del plural, quant sobrevé i s'afig a la consonant final del nom, determina sovint una greu tramudança de dita consonant. I així de *kap* se fa *kats* i no *kaps*; de *alk* (*ark*) se fa *als*, i no *alks*, de *sak* se fa *sats*, i no *saks*; de *kamp* se fa *kans*, i no *kamps*; de *aɲs* (*any*) se fa *ans*, i no *aɲs* (*anys*); de *angajɲ* se fa *angans*, i no *engajɲs*. Ara de *bosk* se fa *bosks* i *boskus*; d'*akést* se fa *akéstus*; de *pej* se fa *pejus*; de *tʃafaréɲ* se fa *tʃafarets*.

Moltes altres característiques poria retreure de l'alguerès, pero ja n'hi haurá prou amb les retretes per donar una mica d'idea dels trets principals que'l distingeixen de tots els altres dialectes catalans.

Sobre la conjugació en poria retreure moltes més de coses; pero con vendrá deixar-les per quant publicaré l'estudi de la *Conjugació Catalana*, per lo que replec cabal fa molts d'anys, i confii de publicar-ho prompte. Deu ho faça qui pot.

Juliol. **Dia 26 i 27**

Aquests dos dies n'hi va haver ben re-de-poca de filologia, perque vaig visitar Civitavecchia, Siena i Gènova, i no hi vaig veure mes que monuments i monuments. [354]

Juliol. **Dia 28**

Arrib la matinada a Marsella, partesc tot d'una cap a Tarascó, aont prenc el tren de Saint Remy, i hi som devers les deu. Lloc un carruatge i tot d'una d'haver dinat m'espitx a Maiano per visitar el Patriarca del renaixement provençal i llengadociá, l'incomparable, el sublim Mistral. Ja m'esperava perque li havia escrit de Nàpols anunciant-li la meua visita per avui. L'he trobat sá i bo, xelest, xaravel·lo, pero una mica més envellit que entany. ¡Quina escomesa més coral ens hem feta! ¡quina topada més d'amics es estada aquella! I al punt se's presentada la seua senyora, molt més jove que no ell, gentil, plaiant, agradósíssima, amabilíssima. Entany no l'havía poguda veure jo perque no hi era quant jo visití el gran Mestre, que es afavorit amb una dona com es la que té, que es en tota l'extensió de la paraula un eminent do de Deu.

M'ha dit el Mestre que m'havía seguit tot el viatge, lletgint el *Dietari* que en publica *La Aurora*, i que els meus estudis i conferències a París i Zuric amb aquells caporals de la ciència llingüística l'havien interessat fort.

Hem parlat després del gran moviment catalanista, literari i polític, que es l'esperansa, el consol i la gloria de la gran Patria occitànica, que abraça tots els pobles del mig dia de França i tota l'Espanya nort-oriental (Catalunya, Balears, València). A través dels periòdics i llibres que el Mestre reb i llig, segueix amb viu interès totes les passes i avenços de la causa catalanista, i hi xala una cosa de no dir parlant-ne.

També m'ha dit que la causa nacionalista segueix fent el seu camí an el mig-dia de França, si bé no'n fa tant com dins Espanya, i que les diferents branques de la llengua d'oc (provençal, montpellerí, tolosá, gascó, llemosí) va cobrant força, treuen tanyades noves, se vesten de bona brosta i son de cada dia més esponeroses. Referent an això me tem que el gran Mestre no sia una mica massa optimista. Jo crec que sí que així meteix van cobrant noves forces aquell(e)s parlants occitans i que reprenen qualque poc, pero encara van magrets magrets d'amor i d'entusiasme de llur fills, massa bruixats amb el francès.

M'ha dit també el Mestre que reb cartes de diferents nacions del mon, demanant-li orientacions pels moviments regionalistes i nacionalistes que per tot se veu que brollen i s'inicien. Fins i tot de la Xina i de Turquia ha rebudes cartes en tal sentit, i el ben amatent i generós contesta a tan encoratjadores i glorioses demandes, excitant tothom a seguir fidelíssimament [355] l'impuls íntim del propi instint patri, del propi sentiment patri, que es el guia més segur de tots.

Llavò el Mestre i la seua senyora, després de ferme contar de l'audiencia que vaig conseguir del Papa, m'han mogut sobre la pronuncia del llatí pels francesos, això es, el moviment iniciat a França cap a la pronuncia del llatí a l'italiana, i que sembla que ha

tengut eco a Maiano. El Mestre i la seua senyora troben molt esquerrana tal pronuncia i m'han dit que confón i desorienta els feels, avesats a l'antiga, a la francesa. Jo els he dit que aquesta no poria anar ni amb rodes perque desfigurava massa el llatí, i que l'italiana era molt preferible, si bé encara tenia defectes greus, com era l'introducció an el llatí de sous nous, posteriors a l'època del llatí parlat, això es, el so *prepalatal africad sort* [tʃ] (pace, civis), el *prepalatal-fricatiu-sord* [ʃ] (pisce, albescere), i el *medipalatal-nasal-sonor* [ɲ] (agnus, magnus). Els italians se poren defensar dient que tals sons son antiquíssims dins la llatinidat, i que encara no s'es demostrat ben bé que no hi fossen ja an els derrers sigles del llatí parlat i amb això tenen raó; pero de totes maneres son sons desconeguts dins el llatí clàssic i que alteren molt la fesomia fònica dels mots llatins. Amb tot i això, de totes les pronuncies llatines dels pobles moderns, encara l'italiana es la que ofereix menys inconvenients.

Després hem parlat una estona del provençal, i he suplicat an el Mestre que me lletgís qualcuna de les seues poesies per poder ensaborir bé la seua delitosa pronuncia. Això ho ha fet ell, i m'ha lletgida *La Coupo: Prouvençau, veici la coupo | que nous vèn di catalan. | A-de-reng beguen en troupo | lou vin pur de nostre plant! | Coupo santo | e versanto, | vuejo à plen bord, | vuejo a bord | lis estrambord | e l'envans di fort!*

I s'hi es encalentit tant en tal poesia que, en lloc de lletgir-la, se's posat a cantar-la amb una tonada que hi feu un gran músic i que avui ja es popular en tot Provença; es una tonada delitosíssima. ¡Ja hi he xalat en lo sentir llegir i cantar aquella poesia an En Mistral! En bona veritat era un gust no ja de reis, sino d'àngels.

Llavò hi ha hagut un capítol sobre l'*Obra del Diccionari i de la Gramática*, alegrant-se molt el Mestre de que la cosa vaja endevant i de que hi treballem a les totes.

Es arribada l'hora d'anar-me'n. He fetes gran[s] mercès an el Mestre i a la seua senyora de l'honra grossa que m'havien dispensada concedint me aquella entrevista íntima, repetint-los el meu homenatge més coral i demanant a Deu que los conservi molts [356] d'anys en salut i alegria; i he pres comiat de tots dos, que no sabien que fer-se per demostrar-me tot llur afecte de lo més endins de l'ànima.

El Mestre m'ha acompanyat fins an el carruatge, repetint amb gran insistencia: —*iA reveire! ia-Dieu-siats! iA reveire! á-Dieu-siats!*

El carruatge es partit, i aviat he perduda de vista aquella veneranda figura de vuitanta tres anys, aquell poeta excels, aquell incomparable Mistral, sens dupte el més gran poeta que ha tengut mai la llegua d'oc en tants de sigles com conta d'existencia i amb tants com n'ha tenguts de grans poetes desde els primers temps de l'Edat Mitja.

Juliol. **Dia 29**

Son arribats la dematinada a Portbou. ¡Quina alegría es estada aquella tan íntima de tornar veure Catalunya i sentir parlar la nostra llengua després de tres mesos de córrer per tants d'altres dominis llingüístics!

Arribam a Barcelona, veig a l'*Institut d'Estudis Catalans* els amichs de sempre, feim una conversada ben llarga sobre les nostres curolles del *Diccionari* i de la *Gramática*, i a les deu del vespre m'embarch cap a Mallorca.

Juliol. **Dia 30**

Arrib a Mallorca, i s'acaba aqueixa *Eixida* tan llargaruda, de noranta nou dies.

Deu faça que sia profitosa per l'*Obra del Diccioniari i de la Gramática*.

Faç infinites mercès a Deu nostre Senyor i a la seua santíssima Mare la Beneventurada sempre Verge Maria i an el Sant del meu Nom, a l'Àngel de la Guarda i an els altres Àngels i Sants de la meua especial devoció per haver-me guardat de tot perill en tots aqueis noranta nou dies d'*Eixida* i esser tornat sá i salv a Mallorca així com me'n vaig anar, sense cap soscaire ni mal entrevers de res nat del mon. M'es anat tant bé que ja no m'hi poria anar pus! *Benedicamus Domino! Deo gratias! Amèn.*